

Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja

Cvitanović, Adela Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:306588>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za ekonomiju
Sveučilišni diplomski studij menadžmenta

Adela Maria Cvitanović

Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za ekonomiju
Sveučilišni diplomski studij menadžmenta

Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja

Diplomski rad

Student/ica:

Adela Maria Cvitanović

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Adela Maria Cvitanović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. srpnja 2023.

SAŽETAK

Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja

U radu je analizirana tema Digitalno nomadstvo kao novi oblik poslovanja. Sukladno ciljevima ovog rada, može se reći da digitalno nomadstvo predstavlja moderan stil života i poslovni pristup koji kombinira rad na daljinu s nomadskim stilom života, koristeći pritom tehnologiju za rad s bilo kojeg mjesta u svijetu. Digitalne nomade karakterizira fleksibilnost rada s različitih lokacija diljem svijeta, a za obavljanje posla obično se oslanjaju na prijenosna računala, pametne telefone i pristup internetu. Fleksibilnost digitalnim nomadima omogućuje da iskuse različite kulture, potiču kreativnost i održavaju ravnotežu između poslovnog i privatnog života prilagođenu njihovim preferencijama. Digitalni nomadizam pojavio se kao novi oblik poslovanja u digitalnom dobu, modernizirajući način na koji ljudi rade i dovodeći u pitanje tradicionalne predodžbe o radnom mjestu. Kao oblik poslovanja, digitalni nomadizam pruža brojne prednosti. Pojedincima omogućuje pristup širem globalnom tržištu i različitoj skupini klijenata, širenje mreže poznanstava i dr. Pojedinci koji se bave digitalnim nomadstvom često posjeduju relevantne vještine za kojima postoji velika potražnja u digitalnom svijetu. Neke od tih vještina su stvaranje online sadržaja, online marketing, usluge savjetovanja i slično. Svoju stručnost koriste kako bi ponudili svoje usluge na daljinu, opslužujući klijente s bilo kojeg mjesta u svijetu. Također, postoje i brojni izazovi u digitalnom nomadizmu. Rad na daljinu zahtijeva disciplinu, samomotivaciju i učinkovito upravljanje vremenom kako bi se prevladale potencijalne smetnje i održala produktivnost.

Ključne riječi: *digitalni nomadizam, rad na daljinu, fleksibilnost, poslovanje, globalno tržište*

SUMMARY

Digital nomadism as a new form of business

The topic of Digital Nomadism as a new form of business is analyzed in this thesis. According to the objectives of this paper, it can be said that digital nomadism represents a modern lifestyle and business approach that combines remote work with a nomadic lifestyle, while using technology to work from anywhere in the world. Digital nomads are characterized by the flexibility of working from different locations around the world, and they usually rely

on laptops, smartphones and internet access to get their work done. Flexibility allows digital nomads to experience different cultures, foster creativity and maintain a work-life balance tailored to their preferences. Digital nomadism has emerged as a new form of business in the digital age, modernizing the way people work and challenging traditional notions of the workplace. As a form of business, digital nomadism offers numerous advantages. It enables individuals to access a wider global market and a different group of clients, expand the network of acquaintances, etc. Individuals who engage in digital nomadism often possess relevant skills that are in high demand in the digital world. Some of these skills are online content creation, online marketing, consulting services and other relevant skills. Digital nomads use their expertise to offer their services remotely, serving clients from anywhere in the world. Also, there are numerous challenges in digital nomadism. Working remotely requires discipline, self-motivation and effective time management to overcome potential distractions and maintain productivity.

Key words: *digital nomadism, remote work, flexibility, business, global market*

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. DIGITALNO NOMADSTVO	4
2.1. Ključni elementi rada digitalnih nomada.....	6
2.1.1. Digitalni rad	6
2.1.2. Honorarni posao (<i>gig work</i>).....	7
2.1.3. Nomadski posao	7
2.1.4. Globalna putovanja	8
2.2. Zanimanja u digitalnom nomadstvu.....	9
2.2.1. Inženjeri za razvoj aplikacija i web stranica (Developeri)	9
2.2.2. Kreativno pisanje (<i>Copywriting</i>).....	9
2.2.3. Online podučavanje.....	10
2.2.4. Digitalni marketing	10
2.2.5. Društvene mreže.....	10
2.2.6. UX/UI dizajn.....	10
2.2.7. Korisnička podrška i administrativna pomoć	11
2.3. Prednosti digitalnog nomadstva	11
3. TRANSFORMACIJA RADA U DIGITALNOM DOBU	13
3.1. Trendovi koji utječu na budućnost radne snage.....	13
3.1.1. Globalizacija	13
3.1.2. Starenje stanovništva.....	15
3.1.3. Promjene u radnim navikama i preferencijama	16
3.2. Napredak i utjecaj tehnologije na način rada.....	17
3.3. Automatizacija i digitalizacija	18
4. DIGITALNO NOMADSTVO KAO OBLIK POSLOVANJA.....	22
4.1. Integracija digitalnog nomadstva u postojeće poslovne strukture	24
4.2. Gig ekonomija kao budućnost digitalnog poslovanja	28
5. DIGITALNA INFRASTRUKTURA I PODRŠKA DIGITALNIM NOMADIMA.....	30
5.1. Coworking prostori i zajednice digitalnih nomada	30
5.2. Digitalni alati i digitalne platforme za pronalazak posla i suradnju.....	31
6. IZAZOVI DIGITALNOG NOMADSTVA	33
6.1. Tehnički izazovi.....	34
6.2. Pravni i administrativni izazovi	35
6.3. Društveno-ekonomski i emocionalni izazovi.....	36

7. BUDUĆNOST DIGITALNOG NOMADSTVA	38
7.1. Prognoze o rastu digitalnog nomadstva.....	38
7.2. Utjecaj pandemije covid-19 na digitalno nomadstvo	39
7.3. Moguće promjene u regulaciji i podršci digitalnim nomadima	40
7.4. Digitalno nomadstvo u Republici Hrvatskoj	42
8. ZAKLJUČAK	45
LITERATURA	48
POPIS SLIKA.....	53
POPIS TABLICA	54

1. UVOD

U ovom diplomskom radu istražena je i analizirana tema digitalnog nomadstva kao novog oblika poslovanja. Današnje društvo živi u svijetu u kojem su digitalne tehnologije promijenile principe rada i nekadašnje konvencionalne oblike poslovanja. Korporacije su digitalizirale svoje poslovanje kako bi ostali u korak s trendom, kompetentni na tržištu i prihvatili ono što tehnologija pruža. Digitalni rad predstavlja veliki izazov za čovječanstvo jer ga prati, npr. gubitak radnih mjesta kao rezultat učinkovitijih proizvodnih operacija i smanjene jasnoće oko uspostavljenih pravila vezanih uz rad. Unatoč tome, s aspekta budućnosti samog rada, digitalni rad predstavlja priliku za poboljšanje ljudskih života.

Priča iza digitalnog nomadstva svoje korijene vuče u njegovoj drugoj riječi. U pretpovijesno doba, grčki izraz nomadi označavao je grupu ljudi koji lutaju radi ispaše. Također su se izravno suprotstavili kasnijoj mainstream normi doseljenika koji su dominirali svijetom u davna vremena. Od ledenog doba, nomadi su bile skupine koje su se selile s jednog mjesta na drugo na duga razdoblja. Bilo da su ljudi razmjenjivali svoju robu, umjetnici prodavali svoje predmete ili se skupine beduina selile zajedno sa svojom stokom, može se zaključiti da nomadizam sam po sebi, nije moderan način života, ali se kroz povijest promijenio. Tijekom kasnog 20. stoljeća nomadizam je bio pod utjecajem razvoja tehnologije i društveno-ekonomskih promjena. U 1960-ima i 1970-ima, hipi kultura je prihvatila nomadski način života koji je u tom periodu predstavljao sinonim za slobodu, nova iskustva i traganje za dušom.

Tijekom posljednjeg desetljeća 20. stoljeća dolazi do razvoja *World Wide Weba* (WWW), pojave Internet Explorera (1995.) i mogućnosti pretraživanja Weba. Nakon nekoliko godina, osobna računala, prijenosna računala i mobiteli postali su cjenovno pristupačniji, a time i pristupačniji kupcima. Dodatno, Wi-Fi, najvrjednija digitalna imovina, pojavio se na prijenosnim računalima oslobađajući profesionalce ograničenja povezivanja. Prvo desetljeće 21. stoljeća pokazalo je pojavu društvenih medija kao što su Facebook, LinkedIn, Twitter i WhatsApp. Ubrzo su te platforme donijele promjenu na poslovnom tržištu. Još važnije za digitalne nomade su inovacije računalstva u oblaku (2002.) i Google AdSense (2003.) koje su služile potrebi za online pohranjivanjem informacija i kreiranjem oglasa. Osim toga, internet je rastao brže, jeftinije i s mnogo više komplementarnih tehnoloških napredaka.

Sve tehnološke inovacije, poslovni napredak i društveno-ekonomske promjene pomogle su digitalnim nomadima da zauzmu svoje mjesto na tržištu rada. Između 2013. i 2014., ljudi su počeli pokazivati sve veći interes za digitalni nomadizam pretražujući ga online. Kao posljedica toga, 2015. središte pozornosti postale su online zajednice koje su okupljale veliki broj digitalnih nomada. Štoviše, u svijetu je bio sve veći broj *coworking* prostora i konferencija na temu digitalnog nomadizma. Tijekom tog perioda digitalni nomadizam dobio je značajno na popularnosti, a pandemija COVID-19 dodatno ga je osnažila i pozicionirala u svijet poslovne pozornosti.

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada je digitalno nomadstvo i njegov utjecaj u današnjem poslovnom svijetu. Kako se digitalno nomadstvo smjestilo u suvremenom kapitalističkom društvu koje je okruženo stalnim tehnološkim inovacijama i autonomiji te preferencijama društva bit će analizirano u ovome radu. Cilj istraživanja je utvrditi zastupljenost digitalnog nomadstva kao novog oblika poslovanja u današnjem društvu. Također, utvrdit će se kako je pandemija COVID-19 utjecala na razvoj digitalnog nomadizma. U sklopu istraživanja, analizirat će se njegova popularnost u Republici Hrvatskoj. Problematika koja će se istražiti u radu odnosi se na potencijalne izazove s kojim se suočavaju digitalni nomadi u svakodnevnom poslovanju.

Diplomski rad podijeljen je na osam temeljnih poglavlja.

U prvom poglavlju na koncizan način definira se povijest digitalnog nomadstva te tehnološke inovacije i događaji koji su kroz povijest doveli do prihvaćanja takvog načina života. Također, definira se predmet, cilj i problematika istraživanja diplomskog rada.

U drugom poglavlju analizira se digitalno nomadstvo. Definira se pojam digitalnog nomadstva, ključni elementi koji definiraju rad digitalnih nomada te prednosti digitalnog nomadstva.

U trećem poglavlju analizira se transformacija rada u digitalnom dobu. Opisuje se kako je digitalni svijet promijenio načine poslovanja, koji trendovi utječu na budućnost radne snage te kako digitalna tehnologija utječe na načine rada i oblike poslovanja. Također, opisuje se razlika između automatizacije, digitalizacije i digitalne transformacije.

U četvrtom poglavlju analizira se digitalno poslovanje kao novi oblik poslovanja. Analizira integracija digitalnog nomadstva u postojeće okvire tradicionalnog poslovanja, opisuje se budućnost gig ekonomije i kako je ista potakla razvoj digitalnog nomadizma. U poglavlju se također ističu prednosti i nedostaci integracije digitalnog nomadizma u postojeće korporativne modele.

U petom poglavlju analizira se važnost digitalne infrastrukture i podrška digitalnim nomadima. Opisuje se što se sve odnosi na digitalnu infrastrukturu s aspekta digitalnog nomadizma i kakav značaj ona ima. Također, opisuju se *coworking* prostori i benefiti korištenja takvih prostora. Osim toga, analizira se njihova sličnost sa stvarnim poslovnim uredima, te se analiziraju digitalni alati i digitalne platforme koje digitalni nomadi koriste u svom svakodnevnom radu.

U šestom poglavlju definiraju se izazovi digitalnog nomadizma. Analiziraju se izazovi s aspekta tehničke, pravne i administrativne te društveno-ekonomske i socijalne prirode. Za svaku pojedinu prirodu izazova, navodi se nekoliko ključnih problema i nedostataka.

U sedmom poglavlju analizira se budućnost digitalnog nomadizma. Analiziraju se prognoze o rastu digitalnog nomadizma, te se opisuje utjecaj pandemije COVID-19 na digitalni nomadizam. Također, analiziraju se moguće regulativne promjene koje se u budućnosti mogu dogoditi koje bi potakle dodatnu ekspanziju digitalnog nomadizma kao i olakšali dosadašnji rad digitalnih nomada. Osim toga, analizira se i stanje digitalnog nomadizma u Republici Hrvatskoj. Navode se zakonske promjene koje su uvedene kako bi se potaknuo dolazak digitalnih nomada te benefiti u kojima isti mogu uživati.

U osmom poglavlju navode se zaključci do kojih se došlo u diplomskom radu, a u nastavku se definira korištena literature te popis slika i tablica.

2. DIGITALNO NOMADSTVO

Digitalno nomadstvo pojavljuje se kao rastući segment digitalne radne snage i kao jedan od najnovijih tehnoloških napredaka u povijesti tehnologije koji prati promjene u načinu na koji su društva i gospodarstva organizirana. Digitalno nomadstvo predstavlja novi oblik vrlo mobilnog digitalnog rada koji se pojavio kao globalni fenomen omogućen razvojem informacijske tehnologije (engl. *Information Technology* - IT) sa značajnim implikacijama za pojedince, tvrtke i društvo u suštini.

Posljednjih je godina digitalno nomadstvo postalo popularno kao moderan stil života i kao način suprotstavljanja tradicionalnom radnom kontekstu. Sadrži široku lepezu profesionalnih nastojanja, od korporativnih *remote* radnika do *freelancera* i digitalnih poduzetnika. Ovaj modalitet rada karakterističan je po tome što je ujedno i životni stil, odnosno osobit i prepoznatljiv način življenja koji obuhvaća zajedničke obrasce svakodnevnog ponašanja (Cohen i sur., 2015).

Digitalni nomadizam postao je prepoznat kao mainstream fenomen još 2014. kada su se pojavile tematske online zajednice poput Nomad List-a, otvorili *coworking* prostori i započele serije konferencija na temu digitalnog nomadstva. Digitalni nomadizam se do danas razvio od supkulture do mainstream fenomena i na kraju do velike poslovne industrije (Frick i Marx, 2021) koja nastavlja i dalje rasti, dodatno potaknuta pandemijom COVID-19. Međutim, digitalni nomadizam prvi put se pojavio kao više individualistički fenomen 2000-ih kada su IT tvrtke počele prihvaćati ugovore o radu na daljinu (engl. *Remote work*) za računalne programere, a u istom periodu pojavila su se i online tržišta *freelancera*.

Ono što karakterizira digitalni nomadizam je životni stil stalnih globalnih putovanja omogućenih digitalnim tehnologijama i digitalnim praksama, a pojedinci koji žive takvim životnim stilom poznati su kao digitalni nomadi. Digitalni nomadizam karakterizira i vremenska neovisnost, odnosno autonomija izbora kada žele raditi i koliko dugo. Na primjer, digitalni nomadi često odlučuju raditi dugo nekoliko uzastopnih dana kako bi nakon toga mogli uzeti nekoliko slobodnih dana ili podijeliti svoje dane između posla i slobodnog vremena (Bonneau i Aroles, 2021).

Digitalni nomadi rade s bilo koje lokacije i koriste tehnologiju za obavljanje svog posla dok se sele na nova odredišta. Neki digitalni nomadi ostaju na jednom području nekoliko tjedana ili mjeseci prije nego što se presele na novu lokaciju. Međutim, neki odlučuju često mijenjati gradove ili zemlje i raditi u kafićima, knjižnicama, zrakoplovima, hotelskim sobama, *coworking* prostorima ili bilo kojem mjestu gdje postoji stabilan pristup internetu i dostupno napajanje.

Digitalni nomadi su radnici čije se primarno zaposlenje odvija na internetu. Od njih se ne traži da se osobno pojave kako bi obavili svoj posao, stoga su neovisni o lokaciji. Samo mali postotak poslova može se zapravo obavljati u potpunosti online poput digitalnog marketinga, web dizajna, računalnog inženjerstva i programiranja, kreativnog pisanja i dr. (Thompson, 2018).

Prema Presteru i sur. (2019) može se reći da uspješan digitalni nomad nije samo pojedinac koji je postigao lokacijsku neovisnost, već i profesionalnu, tehnološku i vremensku neovisnost.

Za digitalne nomade, mobilnost i udaljenost su dobrovoljni i kontinuirani, a ne isključivo povezani s nepredviđenim okolnostima i praktičnostima njihova rada. Dok mobilni radnici obično putuju zbog posla, digitalni nomadi odabiru svoju lokaciju na temelju sadržaja kojeg određena lokacija nudi i drugih razloga koji mogu ispuniti njihovo slobodno vrijeme (Müller, 2016).

Porast digitalnih nomada u popularnim medijima pripisuje se želji za bijegom od tzv. *utrke štakora* (engl. *Rat race*) modernog života, odnosno ideji da se živi na način koji omogućava povlačenje od klasičnog 09:00 do 17:00 radnog vremena. Oni koji se pridržavaju takvog stila života zarađuju tražeći poslove koji im omogućuju globalna putovanja, fleksibilnost radnog vremena i odmak od tradicionalnog uredskog okruženja (Nash i sur., 2018).

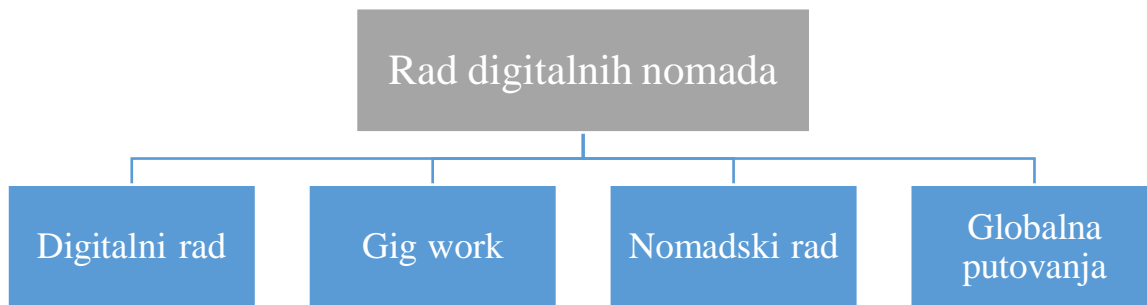
Rad digitalnih nomada najbolje se opisuje spojem četiri ključna elementa (Nash i sur., 2018):

- digitalni rad,
- honorarni posao (engl. *gig work*),

- nomadski rad i
- globalna putovanja.

Ove međuovisne karakteristike mogu se zajednički koristiti za definiranje toga tko su digitalni nomadi i koje važne dimenzije njihov rad uključuje.

Slika 1. Ključni elementi rada digitalnih nomada

Izvor: Obrada autora na temelju Nash, C., Jarrahi, M., Sutherland, W. (2018). Digital nomads beyond the buzzword: Defining digital nomadic work and use of digital technologies

2.1. Ključni elementi rada digitalnih nomada

Na temelju slike 1. može se uočiti da se rad digitalnih nomada temelji na četiri ključna elementa, a to su digitalni rad, honorarni posao, nomadski rad i globalna putovanja.

2.1.1. Digitalni rad

Kako bi održali svoj životni stil dok neprestano putuju svijetom, digitalni nomadi bave se sadržajem koja stvaraju digitalna dobra pomoću digitalnih alata, što su istraživanja nedavno počela nazivati digitalnim radom (Durward i sur., 2016). Digitalni rad srž je digitalnog nomadskog rada budući da je povezan s radnim praksama neovisnim o lokaciji i omogućuje digitalnim nomadima da obave posao dok posjećuju različite gradove i zemlje. Koristeći digitalne platforme za proizvodnju digitalnog proizvoda, digitalni nomadi mogu putovati bez problema. Zbog učestalosti kojom se digitalni nomadi sele i egzotičnih lokacija koje odluče istražiti, oni nemaju pristup alatima ili zalihama za izradu fizičkih predmeta.

Digitalni uređaji i aplikacije primarna su sredstva putem kojih digitalni nomadi pretvaraju digitalne ulaze u digitalne izlaze, a to se može učiniti gotovo s bilo kojeg mjesta gdje je dostupno napajanje i internetska povezanost.

Digitalni nomadi koriste mnogo različitih tehnoloških platformi za obavljanje digitalnog rada i proizvodnju svojih digitalnih proizvoda. Sasvim je uobičajeno da digitalni nomadi pronađu posao na web stranici treće strane, rade honorarno preko neke online platforme, pohranjuju informacije u oblaku ili na svom uređaju i digitalno pošalju konačni proizvod svom izvođaču ili poslodavcu.

2.1.2. Honorarni posao (*gig work*)

Drugi ključni element digitalnih nomada je oslanjanje na honorarni rad. Takav posao omogućuje ljudima da rade kratkoročno kao neovisni izvođači s fleksibilnim radnim aranžmanima na zahtjev. Kombinacija honorarnog i digitalnog rada stvara priliku za rad na poslovima koji se mogu pronaći preko interneta i završiti korištenjem digitalnih platformi i tehnologija bez obzira na lokaciju na kojoj se posao obavlja.

Digitalni nomadi mogu pronaći poslove koji im omogućuju rad bilo gdje u svijetu sve dok postoji potražnja za njihovim posebnim vještinama i naravno, ako mogu pronaći poslodavca. Budući da digitalni nomadi nemaju pristup velikim i skupim resursima tvrtke, moraju se oslanjati na niz *web* usluga i slobodnih tržišta kako bi obavljali posao. Za razliku od zaposlenika koji radi za organizaciju, digitalni nomadi koji su zaposleni honorarno, moraju često tražiti posao kako bi ostvarili stabilan prihod. Ne samo da su dostupne mnoge tehnologije koje pomažu digitalnim nomadima da pronađu i dovrše poslove, već i da im pomognu u obavljanju raznih zadataka koji su važni za bilo koji posao.

2.1.3. Nomadski posao

Jedan od najznačajnijih aspekata životnog stila digitalnog nomada njegovo je stalno kretanje, ne samo iz zemlje u zemlju, već i iz radnog prostora u radni prostor. To pred digitalnog nomada ne postavlja samo problem mobilnosti, kretanja između prostora i pronalaženja lokacija, već i kompliciraniji problem nomadstva, koji zahtijeva mobilizaciju resursa i navigaciju lokalne infrastrukture.

Ono po čemu se digitalni nomadi razlikuju od radnika nomada je njihova duljina putovanja i odluka da nemaju matičnu bazu. Osim toga, dok radnici nomadi obično putuju zbog posla, digitalni nomad putuje dok rade. Dok rad nomada često privlači različite lokacije i prostore,

posao digitalnog nomada mora biti fleksibilan oko svih prostora koje mogu pronaći na lokacijama na kojima odluče putovati.

Korištenje prijenosnih tehnologija i osobnih usluga u oblaku olakšava rad digitalnih nomada na različitim mjestima. S obzirom na različite vrste rada digitalnih nomada koji zahtijevaju mnogo znanja, od iznimne je važnosti za takve radnike da održavaju veliku, pohranjenu zbirku informacija. Prijenosom svojih relevantnih informacija u pohranu u oblaku, gdje im se može pristupiti bilo gdje s internetskom vezom, digitalni nomadi mogu održavati potrebnu bazu znanja bez brige oko spremanja, skladištenja i nošenja dodatnih stvari.

2.1.4. Globalna putovanja

Za digitalne nomade, posao i život stapaju se zajedno zbog izbora da putuju i rade istovremeno bez prestanka. Digitalni nomadi su globalni putnici sa strašću za stalnim posjećivanjem novih lokacija. Oni se odlučuju putovati na egzotične lokacije diljem svijeta. Neki digitalni nomadi kreću u sezonske stilove putovanja koji više nalikuju pravom tradicionalnom nomadizmu (Nash i sur., 2018). Za razliku od turista, digitalni nomadi neprestano rade dok putuju i stoga moraju stalno balansirati između putovanja i profesionalne produktivnosti. Spoj neprestanog putovanja i rada nameće brojne izazove. Produktivnost za digitalne nomade ključno je pitanje s kojim se mnogi svakodnevno suočavaju zbog njihovog stalnog stanja posla.

Slika 2. Digitalno nomadstvo

Izrada: Preuzeto s <https://www.logic.hr/blog/tko-su-digitalni-nomadi.html> [pristupljeno 21.6.2023]

2.2. Zanimanja u digitalnom nomadstvu

Digitalno nomadstvo nije samo stil života. Ono također opisuje aktivan način života koji ispunjava kriterije profesionalaca. Većina poslova digitalnih nomada povezana je s tehnologijom ili uključuje poznavanje univerzalnih vještina koje se mogu primijeniti bilo gdje, a karijere digitalnih nomada svakim su danom sve češće i popularnije. Prema Bonneau i Aroles, (2021) zanimanja kojim se digitalni nomadi obično bave su :

- računalno programiranje i inženjerstvo,
- digitalni marketing,
- razni oblici online savjetovanja i podučavanja,
- kreativno pisanje i prevođenje,
- grafički dizajn i
- korisnička podrška i dr.

2.2.1. Inženjeri za razvoj aplikacija i web stranica (Developeri)

Developeri (bilo *web* ili *app* inženjeri) predstavljaju prikladnu profesiju za digitalnog nomada. Budući da je ovo čisto tehnička profesija, ne iznenađuje zašto tvrtke angažiraju *remote* programere za izradu aplikacija i raznih drugih programa ili platformi. Time prestaje potreba za dugim fizičkim sastancima ili interakcijom licem u lice. Kodiranje, programiranje i testiranje dijele zajedničku osnovu, a to je da se taj posao može obavljati isključivo s osobnog računala ili laptopa. Stoga su programeri oslobođeni rada u uredima. Dokaz za tu činjenicu je da većina web stranica za traženje posla na daljinu ima dugačak popis pozicija koje pripadaju *dev* specijalizaciji. Povrh velike potražnje, programeri su visoko plaćeni, cijenjeni u svojim područjima i imaju široke mogućnosti profesionalnog razvoja.

2.2.2. Kreativno pisanje (*Copywriting*)

Kreativno pisanje još je jedno zanimanje koje je vrlo popularno u poslovnom svijetu digitalnih nomada naročito ako osoba voli pisati, dobra je u tome i može isporučiti zanimljiv sadržaj klijentima. Rad isključivo kao *copywriter* možda neće donijeti onoliku količinu novca koju bi zaradio developer, no, to je zanimanje s mnogo mogućnosti i dobrim izgledima za prihod nakon što osoba postigne određenu reputaciju. Ono što karakterizira *copywritere* je jedinstven, ali fleksibilan stil pisanja, visoko lingvističko znanje i naporan rad.

2.2.3. Online podučavanje

Mrežno podučavanje rastući je trend još od 2014. Online učitelji su uglavnom osobe koje se okrenu digitalnom nomadizmu, imaju aspiracije prema podučavanju, nekoliko godina iskustva i znatizeljni su istraživati obrazovanje izvan uobičajenih granica učionice. Danas postoji jako veliki broj kompanija za podučavanje engleskog i brojnih drugih jezika diljem svijeta preko online digitalnih platformi poput Skypea, Zooma, Microsoft Teamsa itd.

Norma online nastave dovodi u pitanje pojam tradicionalnog učenja. Stoga bi učitelji trebali izmisliti načine da svoje planove lekcija i materijale učine dovoljno poticajnim da učenici ostanu angažirani. Ovaj oblik rada idealan je za digitalne nomade jer mogu putovati i podučavati s bilo kojeg mjesta gdje imaju pristup internetu.

2.2.4. Digitalni marketing

Digitalni marketing vrlo je moderno, ali već poprilično zasićeno tržište. Također je uzbudljivo jer zahtijeva kombinaciju različitih vještina poput snalaženje i održavanja društvenih medija, održavanje određenog online sadržaja, *affiliate* marketing, SEO (engl. *Search Engine Optimization*) znanje i pisanje raznih tekstova. U današnje vrijeme, dva su dodatna vrijedna preduvjeta kod digitalnog marketinga, a to je znanje o uređivanju videozapisa i analizi podataka. U mnogim slučajevima postoje tvrtke koje angažiraju digitalne marketinške stručnjake za vođenje sezonskih kampanja na različitim platformama. Njihova je odgovornost kontrolirati sadržaj, *bannere*, video oglase i slično.

2.2.5. Društvene mreže

Danas je svaki posao dobar onoliko koliko je dobra i njegova prisutnost na društvenim mrežama. Instagram, Facebook i Twitter vodeće su digitalne platforme koje služe toj svrsi. Za taj posao zaduženi su stručnjaci za društvene mreže. Oni formiraju konkretnu strategiju društvenih medija i slijede je na različitim platformama. Njihova je zadaća stvaranje i moderiranje sadržaja, online angažman i održavanje snažnog imidža u prvom planu. Budući da se digitalni nomadi mogu raširiti u različitim vremenskim zonama, izvrsni su za brzo odgovaranje na zahtjeve i za društveno slušanje.

2.2.6. UX/UI dizajn

UX (engl. *User Experience*)/UI (engl. *User Interface*) dizajn još je jedno vrlo traženo zanimanje u svijetu digitalnog nomadstva. To mogu biti dizajneri korisničkog sučelja,

dizajneri korisničkog iskustva ili oboje. Izgled i upotrebljivost web stranice, aplikacije i softvera ključne su točke za uspjeh tehnološkog proizvoda.

Sjajni UX dizajneri plaćeni su više od UI dizajnera. Oni ne rade samo na vizualnom aspektu proizvoda, već i na tonu dizajna, emocijama koje treba izazvati i njihovom utjecaju na korisnike. Stoga se mnogi dizajneri korisničkog sučelja odlučuju na daljnje obrazovanje kako bi mogli raditi i UX poslove.

2.2.7. Korisnička podrška i administrativna pomoć

Neki online poslovi trebaju pouzdanu administrativnu pomoć za povezivanje, kontrolu i informiranje svih o smjeru tvrtke. Drugi profesionalci koji su sebe vidjeli kao autonomne i u usponu na tržištu slobodnih profesija su administrativni službenici i agenti korisničke podrške. Administrativni službenici obično preuzimaju knjigovodstvo troškova, zakazivanje sastanaka i komunikaciju sa zaposlenicima s obzirom na njihovu dostupnost. Uredski poslovi poput arhiviranja, uređivanja i lekture također su dio tog posla.

Agenti za korisničku podršku tu su da pruže podršku klijentima tvrtke za koju rade. Ti bi agenti trebali biti spremni slušati i imati dovoljno znanja da rješavaju probleme, pokrivaju odgovore na određena pitanja i prihvaćaju povratne informacije i ideje. Multinacionalne tvrtke radije bi zaposlile digitalne nomade za ovu poziciju kako bi iskoristile prednosti različitih vremenskih zona u kojima se nalaze. Zbog toga je i ovo zanimanje dosta traženo i zastupljeno u digitalnom nomadstvu.

2.3. Prednosti digitalnog nomadstva

Digitalno nomadstvo nudi brojne prednosti onima koji se odluče za takav stil života. Samo neke od brojnih prednosti su:

- profesionalna sloboda i fleksibilnost,
- stjecanje novih iskustava i proširivanje horizonta znanja,
- bijeg od tradicionalnih radnih modela,
- obavljanje posla neovisno o lokaciji,
- rast na osobnoj i profesionalnoj razini kroz iskustva koja dožive, mjesta koja posjete, kulture koje osjete i ljude koje upoznaju i
- bolji životni standard pojedinca i dr.

Neke od istaknutih prednosti digitalnog nomadstva je profesionalna sloboda koja je ujedno i najčešći razlog zašto osoba odabere takav životni stil. Digitalni nomadi teže fleksibilnijem i prilagođenijem životu izvan nametnutih radnih struktura (npr. specifično radno vrijeme, ograničeno slobodno vrijeme, geografska ovisnost), a izgradnja vlastitog posla omogućuje osobama autonomiju ne samo nad okolnostima unutar kojih rade, nego i veću kontrolu nad samim radom (Reichenberger, 2017).

Druga relevantna prednost digitalnog nomadstva je obavljanje posla koje je neovisno o lokaciji i to u obliku domaćih i međunarodnih putovanja. Neovisnost o lokaciji jamči prostornu slobodu, veću motivaciju za život i rad na različitim mjestima koja je neraskidivo povezana sa slobodom učenja i stjecanjem novih iskustava. Izloženost različitim kulturama, načinima života, vrijednostima, normama, životnim stilovima i mišljenjima do kojih se može doći kroz putovanja smatra se posebno važnom prednosti (Reichenberger, 2017).

Na inspirativnoj razini, digitalni nomadi doživljavaju putovanja kao vrijedno iskustvo koje je duboko povezano s osobnim rastom i individualizmom. Percipiraju interakciju s različitim kulturama kao iskustvo koje mijenja život i dovodi do povećanja produktivnosti, kreativnosti i sposobnosti fokusiranja (Stickel, 2019). Osim toga, život digitalnog nomada često zahtijeva prilagodljivost, vještine rješavanja problema i sposobnost snalaženja u nepoznatim situacijama. Stoga, taj stil života potiče osobni rast i razvoj, njegujući kvalitete kao što su neovisnost, otpornost i otvorenost. Digitalni nomadi imaju priliku učiti o sebi i steći širu perspektivu života. Na društvenoj razini prednosti digitalnog nomadstva proizlaze iz činjenice da digitalni nomadi sudjelovanjem u zajednici istomišljenika mogu upoznati zanimljive i inspirativne pojedince. Također, to je povezano i s osobnim razvojem, ali štoviše nudi prilike za razvoj bolje profesionalne karijere. (Stickel, 2019). Na ekonomskoj razini, većina digitalnih nomada cijeni mogućnost boljeg životnog standarda uz istu plaću kakvu su imali u zemlji porijekla zbog nižih životnih troškova. Također, poduzetnici mogu imati koristi od troškovne arbitraže i mogućnosti tzv. *bootstrappinga*.

Dio posvećen nedostacima i izazovima digitalnog nomadizma zasebno je obrađen u šestom poglavlju.

3. TRANSFORMACIJA RADA U DIGITALNOM DOBU

Digitalni svijet doveo je do značajne transformacije u načinu na koji se obavlja posao, mijenjajući tradicionalne radne modele i prakse. Napredak tehnologije olakšao je rad na daljinu, omogućujući pojedincima da surađuju i doprinose s bilo kojeg mjesta s internetskom vezom. Digitalni alati i platforme pojednostavili su tijek rada, poboljšali produktivnost i omogućili komunikaciju i suradnju u stvarnom vremenu među društvom.

Digitalni svijet također je potaknuo uspon gig ekonomije (engl. *gig-economy*) odnosno ekonomije honorarnih poslova, nudeći nove mogućnosti pojedincima da se uključe u fleksibilan rad temeljen na projektima. Fleksibilni radni aranžmani, poput fleksibilnog radnog vremena i rada na daljinu, postali su sve prisutniji, omogućujući zaposlenicima postizanje bolje ravnoteže između poslovnog i privatnog života i veću autonomiju nad svojim životom. Transformacija rada u digitalnom svijetu proces je koji traje, dok se organizacije i pojedinci prilagođavaju rastućim zahtjevima i mogućnostima koje nudi tehnologija ubrzanim razvojem digitalizacije.

3.1. Trendovi koji utječu na budućnost radne snage

Baš kao i svijet općenito, poslovni svijet i s njime povezani faktori, pomiču svoje granice i mijenjaju se tijekom vremena. Budućnost rada u suvremenom društvu odnosi se na informiranu perspektivu o tome što kompanije i druge organizacije trebaju znati o tome kako bi se rad mogao promijeniti s obzirom na digitalizaciju i automatizaciju procesa i druge moderne trendove, te kako se radna snaga i radna mjesta mogu pripremiti za nadolazeće promjene.

3.1.1. Globalizacija

Globalizacija predstavlja socijalni proces koji teži sveobuhvatnosti i jedinstvenosti svijeta. Ona podrazumijeva određene prilagodbe i zahtjeve, stalno ulaganje u znanja, tehnologije, istraživanje i razvoj. Zbog globalizacije omogućeno je slobodno kretanje robe, informacija, ljudi i kapitala te na taj način cijeli svijet ujedinjuje u jedan sustav ili cjelinu. Sve je to moguće zahvaljujući stalnom komunikacijskom, informacijskom i tehnološkom napretku. Također odnosi među zemljama i pojedincima postaju čvršći i ljudi više ne razmišljaju lokalno već globalno te svijet u cijelosti drugačije shvaćaju (Turek, 1999).

Globalizacija prije svega obilježava isprepletenost ekonomskih, socijalnih, političkih i tehnoloških promjena. Te promjene karakterizira sve veća ovisnost nacionalnih tržišta o svjetskom tržištu. Globalizaciju karakteriziraju tri ekonomske dimenzije: razmjena dobara i usluga, izravna inozemna ulaganja i kruženje financijskog kapitala (Veselica, 2007).

Globalizacija je dovela do smanjenja troškova prijevoza i komunikacija, uklonila je zapreke za tijek robe, usluga, znanja, ljudi i kapitala preko granica. Skrenula je pažnju na međuvladine institucije, od kojih se ističu (Stiglitz, 2004):

- Ujedinjeni narodi (engl. *United Nations* - UN)
- Svjetska zdravstvena organizacija (engl. *World Health Organization* - WHO) i
- Međunarodna organizacija rada (engl. *International Labour Organization*- ILO).

Zbog globalizacije nastaje povećanje konkurencije koja može dovesti do zatvaranja kompanija ili premještanja poslovanja na drugu lokaciju. Premještanje poslovanja najčešće se događa kod kompanija koje se bave proizvodnjom zbog konkurencije zemalja u kojima su niske plaće. Zbog stalnih promjena trendova trenutno je promjena lokacije češća u istočnoeuropskim nego u zapadnim zemljama, a kompanije svoje poslovanje najčešće sele u Aziju i na sjever Afrike. Europska Unija želi upravljati globalizacijom kako bi se njezine prednosti najbolje iskoristile i kako bi pomogla višku radne snage kod pronalaska novog posla.

Kao negativne strane globalizacije treba navesti kako nije uspjela smanjiti siromaštvo ni osigurati stabilnost. Ljudi Trećeg svijeta žive u velikom siromaštvu, u Africi životni standard pada, dohodak se snižava, a ekonomski rast zemalja ne napreduje. U cijelom svijetu okoliš je uništen, brze promjene nisu dopustile zemljama da se kulturološki prilagode, a krize su počele golemim brojem nezaposlenih. S druge strane, postoje pozitivne strane globalizacije među kojima treba istaknuti da je otvorila mnoga nova tržišta, smanjila osjećaj izoliranosti, povećala je povezanost država te se zbog nje u mnogim krajevima svijeta danas živi dulje i kvalitetnije nego prije. Zbog globalizacije strana pomoć djeluje na milijune ljudi diljem svijeta, nastaje svijest o vlastitim i tuđim problemima, potiče se uvođenje novih tehnologija, razvoj znanosti i zdravstvene zaštite (Stiglitz, 2004).

Danas se antiglobalisti širom svijeta suprotstavljaju procesu globalizacije. Najčešće se protive globalizaciji regionalizam, nacionalizam i patriotizam s ciljem da se očuvaju nacionalna i kulturna dobra te što u većoj mjeri zaštiti ekonomska neovisnost.

3.1.2. Starenje stanovništva

Dobna struktura jedna je od najvažnijih struktura stanovništva zbog svog utjecaja na društveno-gospodarski razvoj određene populacije. Postoji nekoliko klasifikacija stanovništva po dobi, a jedna od njih je i podjela na mlado (0-14 godina), zrelo (15-64 godine) i staro (>65 godina). Sukladno tome, razlikuju se tri tipa stanovništva, a to su: mlado (udio starog stanovništva manji je od 4%), zrelo (udio starog stanovništva kreće se između 4% i 7%) i staro (udio starog stanovništva je iznad 7%).

Starenje stanovništva ima negativne implikacije na daljnji demografski i gospodarski razvoj države. U demografskom smislu, proces starenja stanovništva negativno utječe na ukupno kretanje i na samu strukturu stanovništva. U gospodarskom smislu, starenje stanovništva utječe na porast i smanjenje broja stanovnika u radnoj dobi te na stupanj aktivnosti ukupnog stanovništva.

Najvažnije demografske determinante koje uzrokuju starenje stanovništva su snižavanje fertiliteta i mortaliteta te emigracija. Starenje stanovništva u razvijenim zemljama Zapadne Europe započelo je još u 18. stoljeću zbog dugotrajnog opadanja fertiliteta. Nakon 1960. godine uz nizak fertilitet sve veću ulogu ima i daljnje snižavanje mortaliteta, potaknuto napretkom medicine i životnih uvjeta, što utječe na produljenje životnog vijeka.

Nerazvijene zemlje suočavaju se s visokim prirodnim priraštajem i velikim udjelom mladog stanovništva u uvjetima nedovoljne gospodarske razvijenosti. Dakle, s jedne strane razlikujemo nerazvijene zemlje svijeta koje karakterizira mlado i ekspanzivno stanovništvo. Njihov problem ujednačavanja dobne strukture odnosi se na smanjenje nataliteta i prirodnog priraštaja te na povećanje kvalitete života. S druge strane razlikujemo razvijene zemlje gdje je kvaliteta života visoka, ali se već desetljećima suočavaju sa starenjem stanovništva i niskom stopom prirodnog kretanja (Graovac, 2003).

Starenjem stanovništva radni zadaci trebali bi se mijenjati i prilagoditi zaposlenicima uzimajući u obzir njihovu životnu dob. To bi značilo smanjenje težine i povećanje

kompleksnosti posla. Očekivano je da se smanji količina, a poveća kvaliteta obavljenih radnih zadataka. Nažalost većina radnih mjesta namijenjena je mladom i zdravom kadru, upravo zbog razvoja tehnologije i prisutnih trendova (Šogorić i Vočanec, 2018).

Ubrzani proces demografskog starenja i vrlo visoki stupanj ostarjelosti ukupnog stanovništva najvažniji su proces u razvoju dobne strukture stanovništva svih zemalja u regiji, s dalekosežnim i teškim posljedicama. Produljenje ljudskog vijeka može se smatrati pobjedom čovječanstva, što predstavlja veliku dobrobit s gledišta pojedinca, no demografsko starenje nedvojbeno je nepovoljan proces koji djeluje na gospodarski razvoj, ukupno kretanje stanovništva i općedruštvene prilike (Stipetić, 1994).

3.1.3. Promjene u radnim navikama i preferencijama

Potaknut novim tehnologijama i rastućom globalizacijom, svijet rada prolazi kroz stalne promjene u posljednjih dvjesto godina. Tijekom posljednjih desetljeća upotreba digitalnih tehnologija značajno je porasla, a to je dovelo do vidljivih promjena u zanimanjima, ulogama i vještinama koje uključuju korištenje tih tehnologija kao i promjenama u radnim navikama i preferencijama zaposlenika.

Sve veća upotreba digitalnih tehnologija i prelazak na uslužnu ekonomiju povećali su i broj zaposlenika čiji je rad prvenstveno kognitivni. Veća upotreba digitalnih tehnologija i povećanje zadataka koji zahtijevaju veliko znanje također su doveli do dvije velike promjene u zahtjevima za vještinama zaposlenika, a to su:

- porasle su razine obrazovanja i obuke i
- društvene, komunikacijske i kreativne vještine dobile su na važnosti.

Općenito, sve veći broj zaposlenika sada se oslanja na digitalne uređaje i tehnologije, obavljaju ne-rutinske zadatke i oslanjaju se na društvenu interakciju, suradnju i kreativnost u obavljanju svojih poslova. Ti će trendovi vjerojatno postati još izraženiji tijekom narednih godina kao odgovor na eksponencijalni rast digitalnih tehnologija.

Kao rezultat sve veće važnosti digitalnih tehnologija i rada koji se temelji na znanju, sve više i više zaposlenika sada je u mogućnosti raditi neovisno o određenoj lokaciji, a često i neovisno o fiksnom radnom vremenu. To tvrtkama pruža potencijal za iskorištavanje uredskih prostora, smanjivanje vremena koje osoblje provodi putujući na posao i povećanje zadovoljstva

zaposlenika. Kako bi se iskoristio ovaj potencijal, moderno radno mjesto mora nuditi fleksibilnost u pogledu toga gdje i kada zaposlenici rade.

Sve veća važnost digitalnih tehnologija i brz tempo promjena u ulogama i kompetencijama zaposlenika čine temeljnu promjenu na radnom mjestu ključnom. Većina zaposlenika sada se oslanja na digitalne tehnologije, a njihov rad prvenstveno uključuje uloge koje zahtijevaju visoku razinu kreativnosti i interakcije.

Moderno radno mjesto koje ispunjava ove kriterije mora biti dizajnirano za promicanje fleksibilnosti, suradnje i povezanosti ako se želi poboljšati učinak i zadovoljstvo zaposlenika te optimizirati korištenje prostora i brendiranje poslodavca.

3.2. Napredak i utjecaj tehnologije na način rada

Tehnološke revolucije kroz povijest su mijenjale radnu snagu, stvarajući nove oblike i obrasce rada, čineći druge zastarjelima i dovodeći tako do širih društvenih promjena. Digitalne tehnologije napredovale su brže od bilo koje inovacije u povijesti čovječanstva dosežući oko 50 % stanovništva svijeta u razvoju u samo dva desetljeća, transformirajući pritom društvo. Poboljšanjem povezanosti, financijske uključenosti, pristupa trgovini i javnih usluga, tehnologija značajno doprinosi tehnološkom napretku društva.

Digitalne tehnologije se odnose na digitalne uređaje, sustave i resurse koji pomažu u stvaranju, pohranjivanju i upravljanju podacima. Važan aspekt digitalne tehnologije je informacijska tehnologija koja se odnosi na korištenje računala za obradu podataka i informacija. Većina kompanija danas koristi digitalnu tehnologiju za upravljanje operacijama i procesima te za poboljšanje korisničkog iskustva.

Primjeri digitalne tehnologije obuhvaćaju pametne telefone, računala, tablete, digitalne televizije, digitalne kamere i druge digitalne uređaje. Drugi relevantni primjeri koji se svakodnevno koriste su softverske aplikacije, *online* platforme, digitalne mreže i internet koji omogućuju pohranjivanje, prijenos i rukovanje digitalnim podacima.

Može se zaključiti kako je digitalna tehnologija promijenila gotovo svaki aspekt modernog života. Putovanja, posao, kupovina, zabava i komunikacije samo su neka od područja koja su

se promijenila u posljednjim desetljećima zahvaljujući pojavi digitalnih tehnologija. Sada je rijetkost pronaći elektronički uređaj ili stroj koji na neki način ne objedinjuje digitalnu tehnologiju. Osim toga, digitalna tehnologija otvorila je put inovacijama u područjima kao što su:

- umjetna inteligencija (engl. *Artificial Intelligence* - AI),
- virtualna stvarnost (engl. *Virtual Reality*),
- računalstvo u oblaku (engl. *Cloud Computing*),
- analiza velikih podataka i
- Internet stvari (engl. *Internet of Things* - IoT).

Ova su poboljšanja transformirala industrije, revolucionirala poslovne modele i stvorila nove prilike za komunikaciju, suradnju i rješavanje problema.

Tijekom posljednja dva desetljeća, razvoj digitalnih tehnologija značajno je osuvremenio i promijenio dotadašnje oblike poslovanja. Tehnologiju naširoko koriste kompanije u svom poslovanju za upravljanje internim procesima, za pojednostavljivanje oblika poslovanja, povećanje produktivnosti i poboljšanje korisničkog iskustva. Iskorištavanjem tehnologije, kompanije mogu steći konkurentsku prednost u svojoj industriji i postati uspješnije. Osim toga, tehnologija pomaže kompanijama da brzo odgovore na potrebe kupaca, što je bitno za dugoročni uspjeh. S toliko dostupnih prednosti, ne iznenađuje zašto sve više i više kompanija svakodnevno ulažu u razvoj novih i korištenje postojećih tehnologija. Digitalna tehnologija omogućuje porast produktivnosti, stvara više prihoda, smanjuje broj pogrešaka koje se događaju na poslu i minimizira sigurnosne opasnosti.

3.3. Automatizacija i digitalizacija

Dva pojma koja su sve češće prisutna u poslovnom svijetu su automatizacija i digitalizacija. Posao budućnosti nezamisliv je bez digitalne transformacije, a potražnja za digitalnim transformiranjem poslovanja sve je veća. Prije daljnje elaboracije ove teme, potrebno je prvo definirati pojmove digitalizacije, automatizacije i digitalne transformacije.

„Digitalizacija se može definirati kao korištenje digitalnih tehnologija i podataka u svrhu stvaranja prihoda, poboljšanja poslovanja, zamjene/transformacije poslovnih procesa i stvaranja okruženja za digitalno poslovanje, pri čemu su digitalne informacije u središtu.“

(Clerck, 2017). Odnosno, korištenje digitalnih tehnologija za promjenu poslovnog modela i pružanje novih prihoda i mogućnosti stvaranja dodatne vrijednosti. Nadalje, pojednostavljeno se može reći da digitalizacija predstavlja proces prelaska na digitalno poslovanje.

Digitalne tehnologije promijenile su cijeli poslovni krajolik, prelazeći s tradicionalnog analognog na digitalno poslovanje. Zbog implementacije digitalnih tehnologija, tijekom rada postao je racionalniji i manje je ljudskih pogrešaka. Sve se operacije izvršavaju učinkovitije, zahvaljujući pojednostavljenim radnim procesima koji kompanijama omogućuju smanjenje operativnih troškova. Zbog toga se digitalizacija u poslovanju pokazala gotovo neophodnom za poslovni uspjeh u današnje vrijeme.

Postoji i pojam digitizacije koji se može definirati kao proces pretvaranja informacija iz analognog ili fizičkog oblika u digitalni (Katu, 2022). Odnosno, pretvaranje nečega što nije digitalno u digitalni prikaz koji će koristiti informacijski sustavi i automatizirati procese ili tokove rada.

Iako se digitalizacija često može koristiti kao temeljni pojam za digitalnu transformaciju, ova dva pojma ipak se značajno razlikuju. Digitalna transformacija odnosi se na mnogo širu upotrebu digitalnih tehnologija i kulturne promjene. Više se radi o ljudima nego o digitalnim tehnologijama. Zahtijeva suštinske promjene u organizaciji uz podršku vodstva. Naglašava osnaživanje zaposlenika digitalnim tehnologijama kako bi se promijenila korporativna kultura. Prema tome, može se reći da digitalna transformacija predstavlja duboku transformaciju poslovnih aktivnosti, kompetencija i poslovnih modela kako bi se u potpunosti iskoristile mogućnosti digitalnih tehnologija. Kada se govori o digitalnoj transformaciji poslovanja, ono može obuhvaćati razne aspekte poslovanja neke kompanije. Od digitaliziranja zaliha skladišta, preko kontrole narudžbi i naplate pa sve do digitaliziranja prodaje i oglašavanja. Gotovo svaki segment tvrtke može biti digitaliziran, a stupanj digitalizacije ovisi isključivo o željama vlasnika kompanije.

Automatizacija poboljšava već postojeće procese na način da iskorištava uređaje ili softver i oslanja se na niz pravila koje su napisali stručnjaci za poslovna pitanja za izvršavanje zadataka bez ljudske intervencije. Obavljanjem zadataka kao što je automatsko slanje podsjetnika klijentima i personaliziranih kodova za popust, automatizacija pomaže

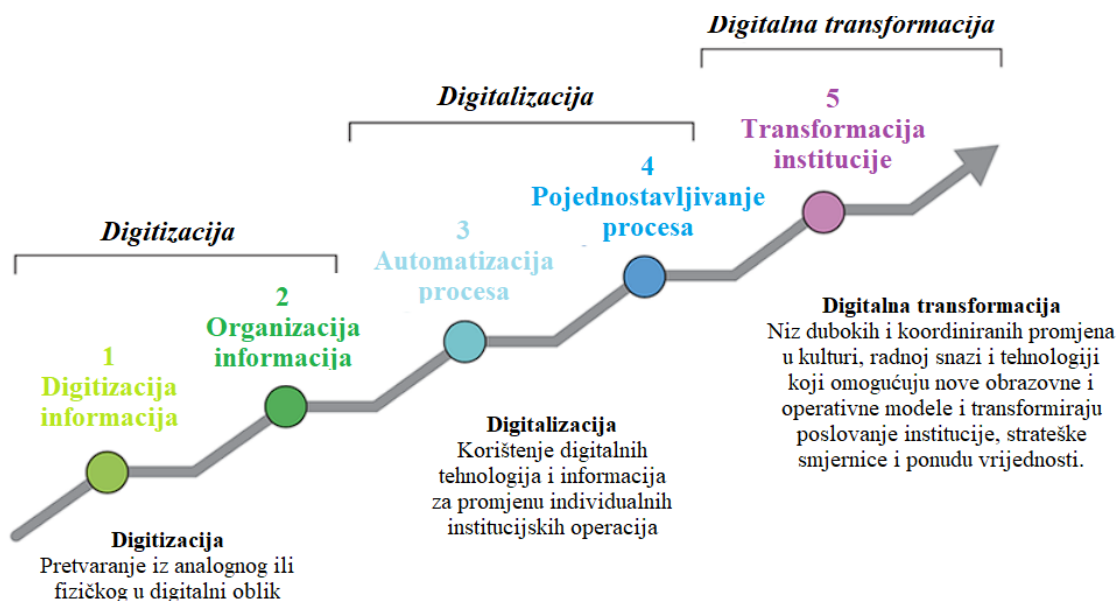
organizacijama da ostanu konkurentne na tržištu i oslobađa radnike da se usredotoče na aktivnosti dodane vrijednosti.

Automatizacija poslovnog procesa uključuje korištenje tehnologije za sustavno izvršavanje zadataka koji se ponavljaju. Kao opće pravilo, proces se smatra automatiziranim ako se njime nekada upravljalo ručno, ali se sada izvršava bez ljudske intervencije. Kada se napravi kako treba, automatizacija može osloboditi zaposlenike da se usredotoče na hitnije poslovne ili kreativne projekte.

Proces automatizacije sve je zastupljeniji u mnogim gospodarskim područjima, a izravni je sudionik velikog rasta mnogih poslovanja. Automatizacija postiže da se radna snaga zaposlenika usmjerava u kreativan razvoj poslovanja, dok su repetitivni zadaci prepušteni robotima i softverskim rješenjima (Županić, 2021).

Na slici 3. prikazana je razlika između digitizacije, digitalizacije i digitalne transformacije.

Slika 3. Razlika između digitizacije, digitalizacije i digitalne transformacije

Izvor: Obrada autora na temelju Katuu, S. (2022). Management of public sector records in the digital age

Prema Županiću, u siječnju 2021. godine internet je koristilo više od 4.66 milijardi ljudi širom svijeta. Svi ti korisnici predstavljaju potencijalne klijente za biznise koji posluju putem interneta. Stoga, pojavnost i poslovanje na internetu više nije izbor, nego obaveza.

"Postoci učinkovitosti automatizacije znatno variraju od posla do posla, odnosno od tvrtke do tvrtke. Što je automatizacija šira i temeljitija, to će i rezultati koje daje biti značajniji. U nekim digitalnim sustavima danas je moguće gotovo u potpunosti automatizirati sustave prodaje i marketinga, što donosi značajne uštede u poslovanju, a istovremeno podiže poslovne prihode za nekoliko razina više." (Županić, 2021).

Mnoge kompanije su prethodnih dvadeset godina napravile velike promjene u svom poslovanju, a ključnu ulogu u tim promjenama imao je upravo internet. Širokom rasprostranjenošću interneta nastala je velika baza klijenata i kupaca, koji u svakom trenutku mogu online zatražiti neki proizvod ili uslugu. Stoga ne iznenađuje činjenica da su vodeće kompanije u svijetu upravo digitalne internet tvrtke kao što su Amazon, Meta, Google, Apple i Microsoft.

Digitalizacija se ističe i prilikom oglašavanja gdje sustavi automatski prepoznaju ciljanu skupinu koja najbolje reagira na postavljene oglase na online platformama (Županić, 2021). Digitalizacija djeluje kroz dva različita aspekta: ona predstavlja digitalnu tranziciju tradicionalnih industrija i usluga, ali i *outsourcing* digitalnih aktivnosti. Digitalizacija potencijalno može imati čak i emancipatorski učinak, kroz tehnologiju senzora, automatizaciju i robotizaciju monotonih i ponavljajućih zadataka, povećanje vremenske suverenosti i vremenske autonomije, ali zasad glavni pokretač digitalizacije i glavni cilj koji stoji iza nje i dalje je smanjenje troškova.

4. DIGITALNO NOMADSTVO KAO OBLIK POSLOVANJA

U današnjem gospodarstvu, tehnološki napredak, stalno i gotovo neizbježno, mijenja način na koji organizacije zamišljaju poslovne modele, proizvode i usluge ili marketinške mjere. No, digitalizacija ne reformira samo gospodarsku aktivnost u smislu poslovnih procesa, već potiče i promjene u organizaciji individualnog rada pojedinca.

Kako umjetna inteligencija (AI) ili Internet stvari (IoT) automatiziraju mnoge operativne postupke, visokokvalificirani radnici sve više čine najveći dio ljudskih resursa mnogih korporacija. Kako je takav rad gotovo uvijek neovisan o vremenu i lokaciji, profesionalci postupno slijede ideju digitalnog nomadizma, odnosno kombiniranja digitalnog rada i načina života u suvremeni oblik poslovanja (Frick i Marx, 2021). Prema tome, digitalno nomadstvo se može promatrati kao novi oblik poslovanja i organiziranja omogućen rapidnim razvojem tehnologije u posljednjem desetljeću.

Postalo je očito da se digitalni nomadizam sve više konstruira kao profesionalni karijerni put. Iako je u početku mogao predstavljati „izlazna vrata“ za one koji su nezadovoljni korporativnim svijetom ili općenito svojim životima, pojedinci sve više strateški organiziraju svoje vrijeme i usmjeravaju svoje napore na takav način da mogu maksimalno povećati svoje šanse za uspjeh u takvom životnom stilu. Odnosno, kako je digitalno nomadstvo počelo sve više rasti, postao je manje slučajan put, a više dobrovoljan i profesionaliziran izbor profesionalne karijere pojedinca. „Vjerojatno je formalizacija digitalnog nomadizma oko određenih vještina i ključnih iskustava otvorila vrata njegovoj korporatizaciji. Ne samo da se digitalni nomadizam sve više profesionalizirao i institucionalizirao (proglašen kao put karijere koji se vrti oko specifičnih vještina i obilježen specifičnim procesima i događajima), već je i njegov razvoj bio usporedan s pojavom korporativnih nastojanja koja su nastojala zadovoljiti i proširiti zajednica digitalnih nomada.“ (Aroles i sur., 2020).

U današnjem suvremenom poslovnom svijetu digitalni nomadizam sam po sebi stvara vlastitu održivu poslovnu industriju koja je tek u usponu. Stvaranjem digitalne infrastrukture i podrška digitalnim nomadima postaje sve veća. Nepobitna je činjenica da je digitalni nomadizam kao oblik poslovanja već pokrenuo revoluciju oko tradicionalnih oblika poslovanja i radnih modela, no, kako je ta industrija tek nakon pandemije COVID-19 dobila na popularnosti i

rastu, postoje brojni propisi i zakonske regulative koje se još trebaju definirati kao i upoznati svijet s takvim primjerom profesionalne karijere.

Prednosti koje digitalni nomadizam nudi poduzetnicima i samostalnim radnicima odnosi se na slobodu, fleksibilnost i globalne prilike za izgradnju svog poslovanja, širenje mreže poznanstava i postizanje bolje integracije poslovnog i privatnog života. Osim toga, omogućuje im da iskoriste tehnologiju i svoje vještine dok prihvaćaju stil života koji je u skladu s njihovim ciljevima i vrijednostima.

Pomoću digitalne suradnje i komunikacijskih sustava, digitalni nomadi samostalno unovčavaju svoj set vještina i prakticiraju stalna putovanja i geo arbitražu, tj. primanje naknade na temelju zapadnih standarda uz održavanje životnih troškova u zemljama u usponu. Širi pristup internetu omogućio je digitalnim nomadima da se povežu s udaljenim točkama diljem planeta često putem video poziva s ciljem sklapanja dogovora oko određenih poslova. Kvaliteta internetske veze presudna je za njihovo poslovanje jer niske brzine interneta ograničavaju sljedeće faktore proizvodnje (Schlagwein i sur., 2018):

- organizacija rada (npr. popisi zadataka) možda se neće adekvatno prenijeti zbog prekida internetske veze,
- digitalni predmet se ne prenosi digitalnim opskrbnim lancem i
- instrumenti mogu postati neupotrebljivi zbog sve veće sklonosti programima temeljenim na računalstvu u oblaku.

Od svih čimbenika proizvodnje koji se digitalno transformiraju, organizacija rada često se karakterizira kao najproblematičnija za digitalni rad, jer je složena i zahtijeva učinkovitu komunikaciju. To je osobito slučaj kada se organizacija rada manifestira kao zajedničko donošenje odluka ili kao dijeljenje savjeta. Ipak, računalno posredovana komunikacija (engl. *Computer-mediated Communication* - CMC) isključivo je način na koji digitalni nomadi komuniciraju sa svojim klijentima. Unatoč tome, digitalni nomadi uspjeli su preživjeti bez obzira na očita ograničenja svoje isključivo digitalne komunikacije. Moguće objašnjenje toga je da su tradicionalne perspektive kao što su teorija medijskog bogatstva i teorija prirodnosti medija pretjerano usredotočene na kanal komunikacije i je li taj kanal inherentno bogat/prirodan ili mršav/bučan. Komunikacija je, u tom slučaju, stvar točnog predstavljanja objektivne vanjske stvarnosti (Schlagwein i sur., 2018).

4.1. Integracija digitalnog nomadstva u postojeće poslovne strukture

Kako bi korporacije mogle ići ukorak s individualnim preferencijama visokokvalificiranih stručnjaka, postaje neophodno stvoriti nove radne modele koji omogućuju integraciju digitalnih nomada u postojeće oblike poslovanja (Frick i Marx, 2021).

Istraživanje Konga i sur. (2019) pokazalo je da spajanje korporativnih struktura s radom digitalnih nomada može biti osuđeno na neuspjeh zbog bitno različitih vrijednosti koje njeguju. Na početku se pokret digitalnih nomada razvio oko iskustava slobodnih profesija, honorarnih ugovora i digitalnih poduzetnika, a korporativni rad jednostavno nije bio dio te jednadžbe. Posljedično, postojeći rad na digitalnom nomadizmu ima snažan fokus na *freelancingu* i odnosu između digitalnih nomada i korporacija iz perspektive principal-klijent, a ne zaposlenik-poslodavac. Međutim, veliki mainstream digitalnog nomadizma i stotine tisuća stručnjaka koji odaberu takav put doveli su do sve većeg preklapanja rada neovisnog o lokaciji i korporativnih struktura (Frick i Marx, 2021).

Unutar posljednjeg desetljeća, sve veće prihvaćanje radnih modela digitalnih nomada u korporativnom sektoru nikad nije išlo dalje od nekoliko IT tvrtki koje su razvojnim programerima softvera odobravali rad na daljinu (Frick i Marx, 2021).

Nepriznavanje očite promjene u individualnim preferencijama stručnjaka znanja, kao što je digitalni nomadizam, može izazvati ozbiljne probleme za organizacije. Prvo, sve veća potražnja za sposobnim radnicima intenzivira borbu za talente u svim industrijskim sektorima, a ne samo u IT industriji. Posljedično, organizacije su pod pritiskom da prilagode svoje radne modele prema zahtjevima visoko kvalificiranih radnika. Drugo, veliki porast fleksibilnih i digitalnih modela rada može dovesti u pitanje organizaciju rada u cjelini, jer fizički sastanci, uredski prostor ili službeni automobili postaju suvišni.

Primarni razlog za slabu spoznaju digitalnih nomada koji rade za korporacije je stvar sukoba korporativnih i digitalnih nomadskih vrijednosti. Nedostatak razumijevanja međusobnih preferencija, loša provedba ili pridržavanje njihovih institucionalnih vjerovanja i neusklađenost njihovih svjetonazora sprječavaju uspješno povezivanje obaju svjetova.

Nadalje, prema Frick i Marxu (2021) tvrtke su općenito otvorene prema digitalnom nomadizmu, ali i tvrde da bi zaposlenici sami trebali inicirati takve nove modele rada i nositi se s povezanim uvjetima koje takvo poslovanje nosi.

Fleksibilan i digitalan rad već je uspostavljen unutar mnogo tvrtki, a potreba za daljnjom fleksibilnošću kao individualnim preferencijama zaposlenika ne mora nužno i postojati. Većina velikih svjetskih tvrtki također odabire i prihvaća takav način rada. Elon Musk kao izvršni direktor Tesle i SpaceX-a, koji se uvelike oslanjaju na udaljeni rad i tehnologiju, prepoznao je prednosti i potencijal digitalnog nomadizma. Zapravo, Tesla ima mnogo zaposlenika koji rade na daljinu, a Musk je ranije izrazio potporu fleksibilnim radnim aranžmanima. Kako trend prema radu na daljinu i digitalnom nomadizmu nastavlja rasti, bit će važno da pojedinci i organizacije podjednako razumiju jedinstvene snage i slabosti ovog stila života i pronađu načine da podrže i kapitaliziraju njegove mogućnosti.

Postoji zapažen pomak prema modelima rada digitalnih nomada (Frick i Marx, 2021). Pojedinci koji rade kao digitalni nomadi trebaju posjedovati digitalnu stručnost i visok stupanj samodiscipline jer se komunikacija i suradnja s kolegama odvija isključivo virtualno, a granice između radnog sektora i privatnog života postaju nejasne.

Frick i Marx (2021) naglašavaju kako su prepoznate različite mogućnosti za organizacijski razvoj temeljen na konceptu digitalnog nomadizma i osjećaju prednosti u odnosu na konkurente, posebice ako konkurentska poduzeća još nisu duboko digitalizirana. Digitalni nomadi pomažu da se određeni zadaci izvrše učinkovitije. Osim toga, digitalni nomadi koji rade u različitim vremenskim zonama mogu stvoriti koristi za određene aktivnosti poput raspodjele rada unutar korisničke podrške i slično.

Frick i Marx (2021) tvrde da novi model rada i zapošljavanja digitalnih nomada pozitivno utječe i motivira nefleksibilne pojedince. Međutim, mišljenja stručnjaka su različita donosi li ova kulturna transformacija prednosti ili prijetnju radnoj zajednici i suradnji unutar nje.

Brojne organizacije prepoznale su da koncept digitalnog nomadizma donosi potencijalne uštede kompaniji. Digitalni nomadi ne trebaju stalno radno mjesto u uredu i ne moraju biti opremljeni radnom opremom poput stolica, stolova itd. Razina fleksibilnosti i mobilnosti oslobađa tvrtke brige o fizičkoj opremi. Digitalni nomadizam tako omogućuje različite stilove

života i prilagodbu različitim stadijima života. Pojedinci se više ne moraju prilagođavati svom poslu, već obrnuto, posao se prilagođava njihovom preferiranom životnom modelu.

Zapošljavanje digitalnih nomada u organizacijama dodatno implicira promicanje povjerenja, kao i manje kontrole nad zaposlenikom (Frick i Marx, 2021). Primjena digitalnog nomadizma u poslovanju donosi tehnološki napredak i sredstva za organizacije. Digitalni nomadi „prisiljavaju“ tvrtke na tranziciju prema novim tehnologijama i modelima rada, što u konačnici donosi koristi.

Postoje i određeni održivi izazovi implementacije takvog načina rada u postojeće poslovanje poput (Frick i Marx, 2021):

- problemi u upravljanju pojedincima,
- strah od smanjenja učinka zaposlenika koji rade samostalno,
- očekivana kašnjenja u komunikaciji,
- bojazan od iskorištavanja unaprijed plaćenog povjerenja s posljedicom da bi zaposlenici mogli raditi manje i slično.

Nastavno na prethodne istaknute izazove može se također istaknuti da većinu kompanija karakterizira tradicionalan oblik hijerarhije, uspostavljene strukture i fiksni način razmišljanja. Korporativna kultura temelji se na fizičkoj prisutnosti i očekuje se da tradicionalni zaposlenici budu prisutni u određeno vrijeme i na određenim mjestima. Uvođenje digitalnih nomada neće stvoriti jedinstveno razumijevanje korporativne kulture među odjelima, a postoji i strah od povećane fluktuacije zbog sve veće fleksibilnosti koju tvrtka nužno ne želi.

Također, postoje i legalna pitanja koja idu uz digitalni nomadizam. Na primjer, radničko vijeće mora raspraviti i odobriti koncept digitalnog nomadizma kao radnog modela. Ne postoje usklađena pravila za neovisnost o radnom mjestu. Individualne preferencije i rad digitalnih nomada razlikuje se od uobičajenog načina rada redovnih zaposlenika u organizacijama. Neovisnost o radnom vremenu i lokaciji mora se naučiti i zahtijeva prihvaćanje poznatih navika što je moguće samo u ograničenoj mjeri (Frick i Marx, 2021).

Bez obzira na osobne preferencije i radni identitet, integracija digitalnih nomada u korporativne strukture dolazi s pravnim (npr. sigurnost na radu) i etičkim (npr. jednake

možnosti) izazovima kojima se treba pozabaviti tijekom upravljanja radom digitalnih nomada.

Čini se da unatoč tome što djeluje u drugačijem kontekstu, digitalni nomadizam predstavlja mnoge brige s kojima se susreću i zaposlenici u tradicionalnijim oblicima zapošljavanja poput zabrinutosti oko financijskih pitanja, pitanja oko obuke i vještina pojedinca, uloga obrazovanja i iskustva, strah od neuspjeha, važnost propisa, potraga za prekidom u nekom trenutku i slično. S obzirom na to, ne samo da je kapitalistička logika omogućila brzo širenje pokreta digitalnih nomada na različite načine, nego je također dovela do reprodukcije sličnih sukoba, borbi i asimetrije moći (Aroles i sur., 2020).

U tablici 1. sažete su osnovne motivacije točke i barijere u integraciji digitalnog nomadizma u postojeće poslovne strukture. Te točke prema autorima Frick i Marx (2021) podijeljene su u tri dimenzije:

- organizacijski razvoj,
- individualne preferencije i
- tehnološki napredak.

Tablica 1. Motivatori i barijere u integraciji digitalnog nomadizma u postojeće poslovne strukture

Dimenzija	Motivator	Barijere
Organizacijski razvoj	<ul style="list-style-type: none"> • Učinkovito obavljanje radnih zadataka • Vremenska arbitraža (korištenje različitih vremenskih zona) • Stvaranje novih poslovnih modela • Motivacija zaposlenika (pružanje atraktivnih modela rada) • Kulturna raznolikost i multiperspektivnost • Poboljšana suradnja • Ušteda troškova (fizička oprema, uredski prostor) • Suzbijanje bolesti (manje slučajeva simptoma bolesti u 	<ul style="list-style-type: none"> • Strah od gubitka kontrole (nemogućnost upravljanja osobom) • Zloupotreba povjerenja • Prilagodba novim modelima rada • Nedostatak integracije u korporativnu kulturu • Velika fluktuacija (nedostatak identifikacije s tvrtkom) • Izazovno usvajanje za tvrtke ovisne o fizičkom radu (npr. veliki strojevi) • Nedostaje skup vještina (npr. virtualno vodstvo)

	radnom okruženju)	<ul style="list-style-type: none"> • Pravna pitanja
Individualne preferencije	<ul style="list-style-type: none"> • Poboljšanje kvalitete života (npr. bez putovanja na posao ili fiksno radno vrijeme) • Sloboda odluka o načinu života • Fleksibilno i mobilno radno okruženje • Povećanje povjerenja i izgradnja samopouzdanja zaposlenika • Manje kontrole, više neovisnosti • Nove društvene interakcije putem digitalnih kanala 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostaje samodiscipline • Neprikladna osobnost • Previše informacija • Brisanje granica privatnog i poslovnog života • Percepcija da su osobe stalno dostupne • Nedostaje osobne interakcije • Nema sigurnosnih propisa na radnom mjestu
Tehnološki napredak	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacije su prisiljene uključiti se u novu tehnologiju • Prisilna digitalizacija komunikacije i suradnje • Konfigurabilnost (npr. tehničko prikrivanje stvarne lokacije) 	<ul style="list-style-type: none"> • Različita tehnička opremljenost među zaposlenicima • Nepokretni hardver • Neodgovarajući ili ograničeni pristup tehnološkoj infrastrukturi i sustavima • Nedostaje IT strategija • Otežano tumačenje (npr. govor tijela)

Izvor: Obrada autora na temelju Frick, N., Marx, J. (2021). Integrating Digital Nomads in Corporate Structures: Managerial Contemplations. Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)

4.2. Gig ekonomija kao budućnost digitalnog poslovanja

Poslovna i ekonomska literatura potiču takozvanu tehnološki unaprijeđenu gig ekonomiju ili ekonomiju honorarnog rada kao *win-win* za poslovanje i radnike jer pruža slobodu i fleksibilnost za oboje (Thompson, 2018). Radnici mogu raditi s udaljene lokacije i sami kontrolirati svoj raspored rada, a poslodavci više ne moraju osiguravati troškove režija i druge beneficije. Zahvaljujući napretku tehnologije, gig ekonomija je proizvela nove nomadske načine rada, nova platformska poduzeća i stvorila novu vrijednost.

Ova vrsta rada predstavlja jednokratne poslove koje mogu dobiti osobe koje su članovi određenih digitalnih platformi na kojoj se oglašavaju poslovi, a poslodavac na temelju prijave za posao, bira koga želi angažirati za obavljanje posla. Nakon što je posao dovršen,

poslodavac (klijent) može ocijeniti radni učinak, a to pridonosi ukupnoj ocjeni radnika, utječući na njihovu potencijalnu krajnju vrijednost. To potiče *freelancere* da rade ispod tržišne cijene, ili čak besplatno, kako bi imali više poslova i popularniji status. *Freelanceri* moraju pokriti svoju mirovinu, zdravstvenu skrb i operativne troškove iz ovih prihoda.

Rast populacije digitalnih nomada isprepleten je s prevalencijom digitalnog honorarnog rada koji omogućuju kako je već i rečeno online platforme. Gig ekonomija omogućila je digitalnim nomadima da rade bilo gdje u svijetu usklađujući aktivnosti online ponude i potražnje. Putovanje u nove gradove i zemlje uključuje inherentnu neizvjesnost o tome gdje digitalni nomadi mogu živjeti i raditi. Digitalne online platforme za traženje gig poslova pružaju ključne informacije, kao i pristupačan smještaj i druge fizičke resurse za digitalne nomade. Budući da njihov stil života uključuje puno putovanja, digitalni nomadi radije razmjenjuju pristup resursima nego vlasništvo nad resursima. To je najočitiije u njihovoj upotrebi *coworking* prostora ili kafića, a ne stalnih uredskih prostora (Sutherland, 2017).

Rad na daljinu i s nekoliko dugoročnih odnosa s određenim organizacijama zahtijeva od digitalnih nomada da se oslanjaju na internetske zajednice i resurse gig ekonomije poput mrežnih skupova klijenata i mehanizama za digitalno podudaranje i izgradnju povjerenja (Manyika, 2016). Zbog njihove velike mobilnosti, društvene i profesionalne veze također se često stvaraju putem digitalnih tržišta ili sustava za pronalaženje klijenta.

Glavna prednost digitalnog nomadstva u gig ekonomiji predstavlja fleksibilnost za zaposlenika i za poslodavca. Prednosti zapošljavanja radnika koji ne rade na puno radno vrijeme također uključuju smanjenje troškova, pristup većem broju kandidata za posao i pogodnost u zatvaranju iznenada nastalih nedostataka u vještinama.

Iako fleksibilnost može biti velika privlačnost za ulazak u gig ekonomiju, njezin trenutni ustroj mnoge često ostavlja s malo ili nimalo socijalne sigurnosti. Potencijalni nedostaci za poslodavce koji zapošljavaju digitalne radnike na honorarni rad mogu uključivati nedostatak organizacijske predanosti, neočekivano veće troškove obuke s honorarcima koji nisu upoznati sa standardnim operativnim postupcima i ne zadovoljavaju standarde izvrsnosti korisničke usluge. Međutim, glavni je izazov to što mnogim organizacijama nedostaju prave strategije upravljanja s digitalnom nomadizmom.

5. DIGITALNA INFRASTRUKTURA I PODRŠKA DIGITALNIM NOMADIMA

Digitalna infrastruktura za digitalni nomadizam odnosi se na tehnološke resurse i Internet pokrivenost koji osiguravaju rad na daljinu i omogućuju pojedincima da žive i rade s bilo kojeg mjesta. Kako je prikazano u trećem poglavlju ubrzanim razvojem digitalnih tehnologija te digitalnom transformacijom i sve većom implementacijom digitaliziranih rješenja, digitalno nomadstvo poraslo je u popularnosti kao i pojednostavilo takav životni stil.

Digitalni uređaji, alati, platforme i programi nešto su bez čega digitalni nomadi ne bi mogli neometano obavljati svoj posao i živjeti stil života koji ih definira. Neki od tih primjera su pametni telefoni, laptopi, računala, online platforme za planiranje putovanja, navigaciju, rezervaciju smještaja, pristup informacijama o svojim odredištima i slično. Društveni mediji i online zajednice omogućuju digitalnim nomadima da se povežu s istomišljenicima, razmijene iskustva i pronađu resurse i mreže podrške prilagođene njihovom nomadskom stilu života. Također, treba istaknuti i *coworking* prostore kao infrastrukturnu podršku za digitalne nomade. Nadalje, digitalne tehnologije doprinose održivosti digitalnog nomadizma. Pohrana u oblaku i online platforme za dijeljenje datoteka omogućuju nomadima da pristupe svojim radnim i osobnim dokumentima s bilo kojeg mjesta bez potrebe za fizičkom pohranom podataka.

Može se istaknuti da razvoj i unapređenje pripadajuće digitalne infrastrukture, predstavlja okosnicu digitalnog nomadizma, osnažujući pojedince da rade na daljinu i prihvate način poslovnog života koji je neovisan o lokaciji.

5.1. Coworking prostori i zajednice digitalnih nomada

Ako je osoba digitalni nomad važno je da ima stabilan i dosljedan radni prostor dostupan kada mu god zatreba. Svaki put kad se digitalni nomadi presele u druge stanove, gradove ili zemlje, moraju pronaći svoj radni prostor u kojem će moći obavljati svoje dnevne poslovne zadatke. Za takvu potrebu sve više koriste se *coworking* prostori. *Coworking* prostor u svojoj suštini je ured koji dijele brojne tvrtke i/ili pojedinci. Oni se pokazuju sve popularnijim među digitalnim nomadima, *remote* radnicima i *freelancerima* te nude isplativu alternativu tradicionalno skupom privatnom uredskom prostoru. Bezbrojne su prednosti tipičnog *coworking* prostora, od odvajanja poslovnog i privatnog života do socijalizacije i mogućnosti umrežavanja s drugim ljudima u radnim prostorima.

Iako *coworking* prostor ima iste karakteristike kao i privatni ured, to rješenje je mnogo isplativije za digitalne nomade. *Coworking* prostori obično nude *hot-desk* pristup gdje osobe koje imaju dnevne propusnice mogu platiti paušalnu naknadu kako bi provodili vrijeme na jednoj od radnih stanica u prostoru. Ovo možda neće nuditi istu razinu privatnosti kao osobni uredski prostor, ali prostor se može koristiti po mnogo nižoj cijeni.

Jedna od najvećih prednosti koju digitalni nomadi dobivaju korištenjem namjenskog *coworking* prostora jest odvajanje poslovnog i privatnog života. Slobodnjaci, *remote* radnici i digitalni nomadi mogu imati problema s odvajanjem osobnog života od poslovnog kada su te dvije stvari često isprepletene. Odvajanje radnog prostora od životnog prostora nije samo dobro za produktivnost, već je i odlično za mentalno zdravlje. Izlazak na otvorenom svako jutro, uspostavljanje rutine i fokusiranje na temeljit rad bez ometanja jedan su od najboljih načina za održavanje uma ispravnim i kretanje u pravom smjeru (Mace, 2023).

Digitalni nomadi koji moraju obavljati sastanke s klijentima više se neće morati mučiti pronaći odgovarajuće lokacije. Profesionalno okruženje zajedničkih prostorija za *coworking* odlična je opcija za osobne sastanke. *Coworking* prostori na visokoj razini nude namjenske sobe za sastanke koje članovi mogu rezervirati radi dodatne privatnosti (Mace, 2023).

Pronalaženje zajednice digitalnih nomada kada pojedinac često putuje može biti nezgodno. *Coworking* prostori su fantastično mjesto za početak i nude pravi osjećaj zajedništva s digitalnim nomadima iz svih sfera života i iz različitih kultura. Uvijek postoji prilika za upoznati nekoga novoga i podijeliti svoje iskustvo, a uz veliki izbor zanimanja za rad na daljinu, postoje bezbrojne društvene prilike s brojnim organiziranim događajima, okupljanjima i slučajnim susretima. Osim *coworking* prostora, zajednice digitalnih nomada najčešće se mogu pronaći i na Facebook grupama, Meetup.com web stranici, online zajednici *NomadList* (najpopularniji izvor za digitalne nomade) i drugim digitalnim platformama i fizičkim lokacijama.

5.2. Digitalni alati i digitalne platforme za pronalazak posla i suradnju

Digitalni nomadi ne trebaju samo prijenosno računalo, stabilnu internetsku vezu i ruksak za putovanje svijetom. Potrebna im je digitalna pomoć kako bi povećali svoje šanse za postizanje svojih poslovnih ciljeva, održavanje komunikacije s klijentima, nadzirali svoje financije,

povećali svoju produktivnost i organizirali svoj rad na daljinu. Stoga, digitalni nomadi koriste veliki broj digitalnih alata, a samo neki od tih alata koji im omogućavaju da obavljaju svoj posao su (Nash i sur., 2018):

- alati specifični za struku: GitHub, Adobe Creative Cloud,
- komunikacijski alati: Slack, Skype, Microsoft Teams, Zoom, Google Meets,
- alati za produktivnost i upravljanje projektima: Trello, Asana, Jira, Google Docs i
- alati za pohranu podataka u oblaku i dijeljenje podataka: Google Drive, Dropbox, One Drive.

Ako osoba želi postati digitalni nomad neovisan o lokaciji, prvo mjesto na kojem može početi tražiti poslove obično su online platforme za oglašavanje posla.

Online platforma *FlexJobs* dominantan je lider u pronalasku posla koji se može obavljati neovisno o lokaciji. Usmjeren je na poslove na daljinu, uključujući *freelance*, honorarne i fleksibilne poslove. Na *FlexJobs* ne mogu se pronaći poslovi niske kvalitete jer se svaki popis poslova provjerava kako bi se osiguralo da je isti kvalitetan. Također, platforma je koncipirana tako da pomaže u traženju posla pružajući resurse kao što su savjetovanje o karijeri i pregled životopisa. *Contena* je druga platforma koja nudi poslove digitalnim nomadima. *Contena* ima mogućnosti udaljenog oglašavanja poslova za pisce, kreatore sadržaja i urednike i izvrstan je resurs ako osoba želi pokrenuti samostalni posao pisanja. *Contena* ima gomilu popisa na svojoj web stranici za poslove na daljinu. *Power to Fly web* stranica za zapošljavanje digitalnih nomada usmjerena je na pomoć ženama da dobiju više tehničkih uloga u poduzećima. Imaju ogromnu oglasnu ploču za poslove na daljinu u područjima kao što su inženjering, proizvodi i dizajn, marketing itd. Osim toga, imaju dostupne besplatne obuke (Nguyen, 2023).

Također, postoje i online zajednice pomoću kojih nomadi mogu tražiti novi posao, a samo neke od tih su LinkedIn, Medium, Upwork, Remoteok, NomadList, Hacker Paradise, Twitter, Meetup.com, Facebook.

6. IZAZOVI DIGITALNOG NOMADSTVA

Promjena osobnog i profesionalnog načina života može dovesti do nekoliko izazova s kojima se mogu suočiti digitalni nomadi u svom profesionalnom radu. Iako su digitalni nomadi skloni refleksivnoj prirodi, pozitivne slike i dalje prirodno dominiraju objavama na društvenim mrežama i cjelokupnom percepcijom stila života nomada. Stoga, bitno je istaknuti izazove i poteškoće s kojim se digitalni nomadi susreću u svojem poslovanju kako bi se stekla cjelovita slika njihovog životnog stila i buduće percepcije potencijalnih digitalnih nomada. Ti izazovi mogu biti:

- tehničke,
- pravne i administrativne ili
- društveno-ekonomske i emocionalne prirode.

Samo neki od ključnih izazova s kojima se mogu suočiti današnji digitalni nomadi navedeni su na slici 4., a opisani u nastavku rada.

Slika 4. Izazovi digitalnog nomadstva

Izvor: Obrada autora na temelju <https://www.enjiohq.com/post/what-are-the-digital-nomad-challenges-and-how-to-overcome-them>, [pristupljeno 19.6.2023]

6.1. Tehnički izazovi

Tehnički izazovi na koje mogu naići digitalni nomadi odnose se na pristup digitalnim alatima i tehnologiji, pouzdanost internetske veze koja je ključna za njihov rad, vremenska zona, oštećena radna oprema digitalnih nomada poput laptopa, mobitela i drugi problemi tehničke prirode koji mogu imati veliki utjecaj na poslovni tijek rada digitalnih nomada.

Nesumnjivo, najvrjednija imovina digitalnih nomada je njihova oprema. Prijenosna računala, mobiteli, tableti, eksterni diskovi, punjači i kablovi su standardna oprema koju koriste digitalni nomadi. Neki su jeftini, a neki su prilično skupi. Nepotrebno je reći da različite profesije zahtijevaju različite tehnološke uređaje. Nažalost, oprema može biti u opasnosti tijekom putovanja zbog krađe, vremenskih uvjeta i nesretnih događaja. Osim toga, pristup digitalnim alatima i tehnologiji može predstavljati dodatan problem. Digitalni nomadi moraju osigurati kompatibilnost s različitim uređajima, održavati kupljene licence za različite programe koje koriste, uvijek imati sigurnosne kopije datoteka i drugih podataka u slučaju kvara ili gubitka opreme.

Također, zbog rada u različitim okruženjima, digitalni nomadi moraju se prilagoditi novom okruženju, ponekad rješavati neočekivane probleme i pronaći prikladno radno mjesto.

Digitalni nomadi uvelike se oslanjaju na stabilnu i brzu internetsku vezu za obavljanje svog posla. Međutim, pronalaženje pouzdanog pristupa internetu može biti izazov u nekim udaljenim ili manje razvijenim područjima. Ograničena povezanost ili male brzine interneta mogu ometati produktivnost i komunikaciju rada digitalnih nomada. Također, pronalaženje prikladnih radnih prostora u nekim zemljama nije na istom standardu kao u drugim razvijenijim zemljama.

Putovanje svijetom podrazumijeva da klijenti i suradnici neće nužno biti u istom gradu, zemlji ili vremenskoj zoni. To je priroda digitalnog nomadizma. Komunikacija je moguća iz bilo kojeg kutka svijeta. Međutim, digitalni nomadi trebaju biti spremni uskladiti svoj svakodnevni život i rad s vremenskim zonama svojih klijenata. Održavanje ranojutarnjih online sastanaka i nakon ponoćnih razgovora ili isporuka projekata u neuobičajeno vrijeme može se dogoditi tijekom karijere digitalnog nomada.

6.2. Pravni i administrativni izazovi

Pravni i administrativni izazovi s kojim se mogu suočiti digitalni nomadi odnose se na probleme s vizom, imigracijskim propisima, poreznim pravilima određene zemlje, zdravstvenim osiguranjem i zdravstvenim sustavom, ugovorima o radu, pravnim savjetima itd.

Jedna od najvećih rasprava i kontroverznih tema kada je riječ o digitalnim nomadima su imigracijska pravila i dozvola za vizom. Zbog toga što svaka zemlja ima različita pravila u vezi s duljinom boravaka digitalnih nomada, zahtjevima za vizama, radnim dozvolama i drugim propisima, digitalni nomadi su nerijetko suočeni s velikim pravnim i administrativnim pitanjima i poteškoćama. Ponekad može biti komplicirano razumjeti propise i pravila određene zemlje, kao i zatražiti sve potrebne dozvole, osobito ako se digitalni nomad često seli iz jedne zemlje u drugu (Towey, 2023). Također, digitalni nomadi mogu podlijetati različitim poreznim zakonima ovisno o njihovoj domovini, zemljama koje posjećuju i trajanju njihova boravka. Uspostavljanje boravišta, upravljanje plaćanjem poreza i pridržavanje poreznih propisa u više jurisdikcija može biti složeno i često zahtijeva profesionalni savjet stručnjaka.

Digitalni nomadi također mogu naići na probleme kada su u pitanju beneficije poput zdravstvene skrbi i osiguranja. Ponekad pronalaženje i razumijevanje odgovarajućih opcija međunarodnog zdravstvenog osiguranja obzir svoje zdravstvene potrebe, uključujući hitne medicinske slučajeve, dok putuju ili žive u različitim zemljama. Pronalaženje odgovarajućih opcija zdravstvenog osiguranja koje ih pokriva na međunarodnoj razini i razumijevanje zdravstvenih sustava različitih zemalja može biti poprilično komplicirano.

Tijekom svoje karijere, digitalni nomadi naići će na klijente koji obećavaju neizvršeni posao ili čak daju hitne poslove bez prethodne koordinacije s njima. Neki mogu ostaviti nepodmirene uplate ili uopće ne namjeravaju platiti za obavljeni posao. Drugi klijenti mogu stvarati probleme i ulaziti u sporove oko ugovora. Loša komunikacija također može biti loš znak za klijenta kojem se ne može vjerovati. Dakle, suradnja sa spomenutim klijentima može naštetiti digitalnim nomadima, njihovim planovima i prihodima i cjelokupnoj kontroli poslovanja. Stoga, uvijek je dobro osigurati se ugovorom kako bi se izbjegle ovakve i slične situacije.

6.3. Društveno-ekonomski i emocionalni izazovi

Poneki društveno-ekonomski i emocionalni izazovi s kojim se mogu suočavati digitalni nomadi na svom profesionalnom putu mogu biti nestabilni prihodi, usamljenost, održavanje ravnoteže između privatnog i poslovnog života, disciplina i motivacija i drugo. Rezultati istraživanja pokazuju da društveni aspekti stvaraju najviše stresa za digitalne nomade. Iako nomadi u većini slučajeva svjesno poduzimaju ovaj korak, oni se u osnovi uklanjaju iz svoje mreže podrške (Stickel, 2019).

Ponekad paralelno raditi i putovati može predstavljati stvarni problem s aspekta financijske stabilnosti digitalnih nomada. *Freelanceri* prvenstveno rade projektno. Mogu imati više zadataka tijekom određenog razdoblja i ništa od velike važnosti sljedećih nekoliko mjeseci. Postojeći poslovni krug i vještine umrežavanja svakog profesionalca mogu dovesti do novih projekata, ali ne uvijek. Varijabilni prihod može proizaći iz toga što se klijent predomisli zbog problema u proizvodnji koji zahtijevaju prisustvo. Naravno, ugovorni sporovi, otkazivanja i nepouzdana klijenti drugi su razlozi zbog kojih se financijska stabilnost digitalnih nomada može narušiti.

Mnogi ljudi pogrešno vjeruju da je *freelancing* pasivan oblik zarade. Rad i putovanje svijetom ne mora nužno olakšati obavljanje stvari. Disciplina i motivacija od najveće su važnosti za svakog digitalnog nomada. Prije nego što izgrade bazu klijenata, možda će morati raditi cijeli tjedan, državnim praznicima i tijekom godišnjeg odmora. Dakle, trebali bi organizirati svoje vrijeme i imati umjerena očekivanja kako bi postigli određenu razinu financijske slobode i sigurnosti.

Rad na daljinu iziskuje potrebu za poboljšanim upravljanjem vlastitim vremenom. Većina digitalnih nomada diljem svijeta naplaćuje satnicu, stoga je bitno pratiti njihovo vrijeme. Projekti mogu imati različite satnice, a stvari se mogu zakomplicirati bez strogih radnih procesa. Znajući koliko se vremena troši na pojedinačne zadatke i cjelokupne projekte može značajno utjecati na konačnu fakturu. U suprotnom, prihod se može izgubiti, a odrađeno vrijeme možda nikada neće biti pošteno nagrađeno.

Zaposlenici postaju digitalni nomadi kako bi slijedili svoj san o postizanju profesionalne slobode. Kad ljudi postanu digitalni nomadi, postaju sami svoji šefovi. Međutim, ravnoteža između rada i privatnog života ponekad se može značajno narušiti. Digitalni nomadi razumiju

da samostalni rad nosi određenu žrtvu. To ne znači da se osobno vrijeme gubi i rad koegzistira s užitkom 24 sata dnevno. Istina je, međutim, da je digitalnim nomadima teško odvojiti posao od slobodnog vremena. Potreba za suradnjom s klijentima u različitim vremenskim zonama, preopterećenost poslom ili čak nerad neki su od glavnih problema digitalnih nomada.

Ponekad se kod digitalnih nomada može javiti i osjećaj usamljenosti budući da stalno putuju svijetom i borave na različitim destinacijama duže vrijeme pa nisu u mogućnosti razviti duboke i stabilne odnose. Ostaviti iza sebe svakog novog prijatelja kojeg osoba upozna i otići na drugo mjesto često može biti dosta izazovno i teško.

7. BUDUĆNOST DIGITALNOG NOMADSTVA

Budućnost digitalnog nomadstva čini se obećavajućom i očekuje se da će se nastaviti razvijati u narednim godinama, a potencijalni trendovi i razvoj koji bi mogli oblikovati njegovu budućnost definirani su na slici 5.

7.1. Prognoze o rastu digitalnog nomadstva

Životni stil digitalnih nomada postaje sve popularniji i mijenja tradicionalne načine poslovanja. Tvrtke prepoznaju prednosti radne snage na daljinu, a mnoge prihvaćaju životni stil digitalnih nomada nudeći fleksibilne radne aranžmane i mogućnosti rada na daljinu. Štoviše, porast digitalnih nomada također ima pozitivan učinak na lokalna gospodarstva. Digitalni nomadi često su spremni potrošiti novac na smještaj, hranu i iskustva na mjestima koja posjećuju. To može pomoći u poticanju lokalnih gospodarstava i stvaranju novih radnih mjesta u turizmu i ugostiteljstvu. Stoga, može se reći da budućnost rada pokreću digitalni nomadi. Iako životni stil dolazi sa svojim jedinstvenim nizom izazova, prednosti digitalnog nomadstva su neporecive. Životni stil digitalnog nomada omogućuje veću fleksibilnost, slobodu i uštedu troškova, a istovremeno ima pozitivan učinak na razvoj lokalnog gospodarstva. To je stil života koji ostaje tu i koji mijenja način na koji osobe rade i žive.

Slika 5. Trendovi rasta i razvoja digitalnog nomadstva

Izvor: Obrada autora na temelju Mauta, F. (2023). The Future of Work is Here: How Digital Nomads are Transforming the Way We Work

Prihvaćanje i prepoznavanje digitalnog nomadstva kao oblika poslovanja budućnosti ključno je za njegov daljnji razvoj, a pojedinci i tvrtke nastavit će istraživati i prilagođavati se rastućim zahtjevima rada na daljinu i putovanja.

7.2. Utjecaj pandemije covid-19 na digitalno nomadstvo

Dok je broj digitalnih nomada u stalnom porastu u posljednjem desetljeću, pandemija COVID-19 rezultirala je značajnim promjenama u zajednici digitalnih nomada i njihovom prihvaćanju. Pandemija COVID-19 ubrzala je trend prema radu na daljinu i prihvaćanju digitalnog nomadizma kao suvremenog oblika poslovanja. Na početku pandemije COVID-19 poslodavci su bili prisiljeni poslati svoje zaposlenike kući da rade na daljinu zbog ograničenja koje je postavila svaka država. Ljudi su postupno počeli shvaćati prednosti rada na daljinu, a neki su čak odlučili dati otkaz na poslu i potražiti nove poslove neovisne o lokaciji. Prema Fricku i Marxu (2021) pandemija COVID-19 i njezine implikacije pojačale su ponovnu procjenu radnih modela i naglasile napetost između korporativnog rada od 9 do 5 i hiperobilnog digitalnog rada (Frick i Marx, 2021).

Sukladno tome, može se istaknuti da je pandemija COVID-19 u potpunosti promijenila narativ i diskurs o radu na daljinu, te shvaćanju i prihvaćanju digitalnog nomadstva. Početkom 2020. rad na daljinu bio je manjinski i postupno rastući dugoročni trend, a kulturološka očekivanja bila su da će radnici fizički putovati na svoja radna mjesta, a digitalni nomadi koji su odbacivali ove tradicionalne trendove rada bili su izvanredni segmenti.

Tijekom brojnih globalnih karantena institucije na radnom mjestu, kulturne norme i obveze zaposlenika poput dolaska u ured, osobni sastanci i svakodnevno putovanje na posao naglo su nestale. To je otvorilo daljnje razgovore koji su doveli u pitanje druge prihvaćene norme poput rutine rada od devet do pet, petodnevni radni tjedan, tradicionalno značenje godišnjeg odmora (kao odmora od posla) i dom kao privatni domaći prostor. Sve je to narušeno. Stoga, kada je jedna od temeljnih praksi digitalnog nomadizma - rad na daljinu - iznenada i neočekivano postao mainstream, mnogo više ljudi počelo se konceptualizirati kao digitalni nomadi (Cook, 2023).

Godine 2020. zemlje su počele izdavati radne vize na daljinu kako bi potaknule ljude da provedu karantenu radeći na njihovom teritoriju. Milijuni radnika odjednom su zamislili da bi rad na daljinu mogao biti stvarna mogućnost, čak i ako im još nije bio dostupan. Prema tome,

rad daljinu, iako nije uvijek stalni ili većinski način rada, smatra se mainstreamom. Neki remote radnici koji prije sebe nisu smatrali digitalnim nomadima eksperimentirali su s prekograničnim radom. Stoga, digitalni nomadizam postao je sve privlačniji sa sve većim prihvaćanjem rada na daljinu (Cook, 2023).

7.3. Moguće promjene u regulaciji i podršci digitalnim nomadima

Digitalni nomadi dio su društva koji se ne uklapa ni u kakve unaprijed oblikovane kalupe. Nema ograničenja u pogledu rada, načina života i oporezivanja dohotka. Barem nije posebno dizajniran za njih. Do sada još nisu doneseni strogi zakoni o oporezivanju digitalnih nomada. Za sada digitalni nomadi imaju potpunu dostupnost putovanja diljem svijeta. Međutim, svijet je politički sve nestabilniji. Dakle, moguće je da će kretanje između zemalja i kontinenata biti negativno pogođeno. Ako se tako nešto dogodi, onda bi digitalni nomadizam mogao doživjeti popriličan udarac.

S druge strane, čini se da tehnologija neće prestati napredovati. To je faktor koji podržava digitalne nomade i njihove pothvate. Mjesta će biti brže dostupna, stvari će biti lakše napraviti, a digitalno nomadstvo moglo bi postati popularan trend. Stoga će ljudi koji prihvaćaju njegovu filozofiju i cijene nedostatak ovisnosti o bilo kojem poslu ili korporaciji vjerojatno slijediti nomadski put.

Prije pandemije mogućnosti za radnike na daljinu bile su ograničene. No široko prihvaćanje dogovora o radu na daljinu tijekom pandemije dovelo je do nekih privremenih prilagodbi u lokalnim zakonima o useljavanju i zapošljavanju za strane radnike koji prelaze na rad na daljinu s nepunim ili punim radnim vremenom. Neke su zemlje otišle korak dalje i uvele vize za digitalne nomade za strane državljane koji su samozaposleni ili zaposleni u tvrtki negdje drugdje da ostanu i rade na daljinu u zemlji određeno vremensko razdoblje (Hooper i Benton, 2022). Te vize pružaju pravni okvir i podršku digitalnim nomadima da žive i rade u tim zemljama. Kako sve više zemalja prepoznaje prednosti privlačenja stručnjaka neovisnih o lokaciji, može se očekivati sve veća implementacija viza za digitalne nomade.

Mnoge su vlade poduzele korake nakon početka pandemije kako bi poslodavcima i radnicima olakšale ispunjavanje imigracijskih zahtjeva. Široko usvajanje hibridnih politika ili politika rada na daljinu s punim radnim vremenom sugerira da će vlade možda morati tražiti dodatne prilagodbe. Na primjer, kreatori politika mogli bi graditi na svom iskustvu s provjerama

verifikacije kako bi uveli novu digitalnu tehnologiju koja može pojednostaviti i ubrzati useljeničke i druge provjere usklađenosti. Uspostavljanje virtualnih provjera usklađenosti može ovaj proces učiniti lakšim i bržim za *remote* radnike i poslodavce, a također može smanjiti pritisak na resurse preopterećenih imigracijskih timova i timova za provedbu radnog prava, dopuštajući im da daju prioritet složenijim slučajevima (Hooper i Benton, 2022).

Vlade koje žele smanjiti razinu ekonomske imigracije, široko usvajanje politika rada na daljinu moglo bi im omogućiti da budu selektivniji u pogledu toga koga primaju u svoju zemlju i pod kojim uvjetima. Druge vlade mogu uvidjeti prednosti primanja pojedinaca s traženim vještinama ili sa značajnim raspoloživim prihodom, čak i ako bi svoj posao mogli obavljati iz druge zemlje (Hooper i Benton, 2022).

Osim prilagodbe uvjeta viza koje sponzorira poslodavac, kreatori politike također bi mogli istražiti načine za prilagodbu rada na daljinu putem drugih putova u svojim imigracijskim sustavima. Za neke zemlje, druge srednjoročne i dugoročne vize mogu ponuditi određeni prostor za prihvata udaljenih radnika i drugih s netradicionalnim radnim aranžmanima. A za posjetitelje koji žele raditi na daljinu u ograničenom razdoblju, kreatori politike mogli bi razmotriti prilagodbu svojih turističkih ili poslovnih viza kako bi to omogućili (Hooper i Benton, 2022).

U posljednje tri godine zabilježen je rast digitalnih nomadskih viza. Otkako je Estonija uvela prvu digitalnu nomadsku vizu 2019., najmanje 25 drugih zemalja i teritorija u Europi, Africi, Aziji te Latinskoj Americi i na Karibima pokrenulo je vlastite programe (Hooper i Benton, 2022). Iako su neke vize za digitalne nomade i slobodnjake nastale prije pandemije, kombinacija ograničenja putovanja, izgubljenih prihoda od turizma i široko rasprostranjenog usvajanja praksi rada na daljinu iz razdoblja pandemije pomogla je u pokretanju uvođenja novijih programa.

Razvoj usklađene politike rada na daljinu mogao bi biti važan pokretač gospodarskog rasta i pomoći u poticanju turizma dok zemlje izlaze iz zaostajanja u globalnom putovanju koje je ubrzala pandemija. Vlade koje žele usvojiti imigracijsku politiku koja je više prilagođena radu na daljinu, prvo bi trebale odvagati trenutnu ili potencijalnu privlačnost svoje zemlje za radnike na daljinu. Neka etablirana useljenička odredišta možda će se htjeti usredotočiti na dopuštanje većeg stupnja rada na daljinu u svojim trenutnim politikama, dok bi se samostalna

digitalna nomadska viza mogla svidjeti zemljama kojima je više stalo do privlačenja posjetitelja koji žele ostati dulje od prosječnog turista i raditi na daljinu.

7.4. Digitalno nomadstvo u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska je postala popularna destinacija za digitalne nomade - uglavnom mlade, visokoobrazovane i bogate strance. Hrvatska je visoko na ljestvici omiljenih odredišta digitalnih nomada. Hrvatska se nalazi na jednom od najboljih mjesta u Europi, na samom Jadranu, okružena Mađarskom, Slovenijom, Bosnom, Hercegovinom, Srbijom i Crnom Gorom. Posjetitelji dolaze iz cijelog svijeta zbog drevnih gradova okruženim zidinama, brojnim plažama, umjerenom klimom i plovidbom po otocima. Iako podaci variraju ovisno o izvoru informacija, istraživanje koje je provela platforma Nomad List pokazalo je da je Hrvatska jedna od globalno najatraktivnijih destinacija za digitalne nomade.

Jedan od glavnih razloga zašto digitalni nomadi dolaze u Hrvatsku, osim infrastrukture, koja ponajviše uključuje potrebu za dobrom internetskom vezom i uspostavljenom zajednicom digitalnih nomada, jest način života koji Hrvatska nudi, a koji je, uz sve ostalo, vrlo pristupačan.

Mogućnost dolaska digitalnih nomada Hrvatska je otvorila druga u Europskoj uniji, odmah nakon Estonije, a tim primjerom povelu se više zemalja koje su najavile ili provele sličan korak - od Portugala na krajnjem zapadu, preko Islanda na sjeveru, do Češke i država u blizini Hrvatske. Za privlačenje digitalnih nomada Hrvatska je izmijenila zakone o strancima i porezu o dohodak, promijenila pravilnike o mirovinskom i zdravstvenom osiguranju te tako omogućila dolazak digitalnih radnika i izvan EU-a. Republika Hrvatska uvela je 1.1.2021. digitalne vize za nomade koja državljanima izvan EU/EEA omogućuje da žive i rade u Republici Hrvatskoj do ukupno 12 mjeseci (Petranović, 2021). Hrvatska je jedna od zemalja s restriktivnijim pravilima za digitalne nomade jer ako se digitalnom nomadu zemlja sviđi i želi ostati dulje od godinu dana, mora je napustiti najmanje na šest mjeseci kako bi ponovno mogao zatražiti vizu.

Krajem siječnja 2023. u Hrvatskoj je, prema podacima MUP-a, bilo 595 važećih viza za digitalne nomade, no ta je brojka znatno manja od stvarnog broja digitalnih nomada koji borave u Hrvatskoj jer se odnosi samo na trećinu građana koji ovdje borave duže od tri mjeseca. Za cjelovitu sliku situacije treba uzeti u obzir državljane EU koji se slobodno kreću

po cijelom području EU, pa tako i Hrvatske, bez vremenskih ograničenja, kao i veliki broj digitalnih nomada iz trećih zemalja koji u Hrvatskoj borave kraće od jednog mjeseca.

Sudeći po trendovima za pojedine gradove, uključujući Zadar, Split i Zagreb, na platformi Nomad List mjesečno u Hrvatsku dolazi otprilike 5000 digitalnih nomada. Ako se procijeni da će svaki digitalni nomad u Hrvatskoj boraviti dva mjeseca, može se reći da mjesečno u Hrvatskoj boravi oko 10.000 digitalnih nomada.

De Jong navodi kako su se gradovi poput Dubrovnika i Zagreba već aktivno uključili u razne projekte i organizirali razne susrete, radionice i okupljanja na temu digitalnog nomadstva. Osim toga, izdvaja da je idući ključan korak izgradnja zajednice nomada, pri čemu se otvaraju prilike za mnoge sredine. Obala i Zagreb trenutno su najatraktivniji, no najveća potražnja na koncu će biti za mjestima, otocima ili gradovima u kojima boravi najviše nomada (Petranović, 2021).

Samo neki od benefita koje Republika Hrvatska nudi digitalnim nomadima su:

- živjeti i raditi do najviše 12 mjeseci u Republici Hrvatskoj,
- Engleski jezik je široko rasprostranjen,
- odlična pokrivenost i brzina interneta,
- povoljna klima,
- gostoljubivi i ljubazni ljudi,
- raj za ljubitelje prirode,
- kulturne vrijednosti,
- centralno smještena i dobro povezana s drugim europskim središtima i
- dostupna visokokvalitetna i cjenovno prihvatljiva zdravstvena njega.

Osim toga, Hrvatska ima mnogo *coworking* tvrtki u individualnom vlasništvu s odgovarajućim *coworking* prostorima diljem zemlje koji su savršeni za *remote* radnike i digitalne nomade, a ti prostori nude stabilnost, dobru internet vezu i mjesto za druženje s drugima pojedincima. Neke tvrtke nude potpuno novi koncept *coworking* prostora koji su smješteni u ACI marini u Milni na otoku Braču gdje digitalni nomadi mogu katamarane koristiti kao idealno mjesto za odmor i rad. Njihov koncept iznajmljivanja katamarana potpuno je inovativan, a slične ponude nema u svijetu. Više tradicionalniji i pristupačniji je

Atmosfera *coworking* prostor u Splitu koji je prikazan na slici 6. Atmosfera *coworking* prostor nudi ugodan prostor s pogledom na more, a prostore koriste strani i domaći radnici na daljinu, kao i neprofitne organizacije. Nalazi se samo 10 minuta hoda od plaže.

Slika 6. Atmosfera coworking prostor za digitalne nomade

Izvor: Preuzeto s <https://amosferacoworking.mystrikingly.com/>, [pristupljeno 21.6.2023]

8. ZAKLJUČAK

U ovom diplomskom radu došlo se do nekoliko ključnih zaključaka koji definiraju potencijalni smjer kretanja digitalnog nomadstva u budućnosti. Također, na temelju analiziranih obilježja, te prednosti i izazova digitalnog nomadstva mogu se ustanoviti određeni pokazatelji u kojem smjeru se treba razvijati digitalni nomadizam kao i ključni elementi koje treba svladati kako bi se olakšao, dodatno poticao i popularizirao takav životni put.

Analizom dostupne literature i postojećih izvora došlo se do spoznaje da digitalno nomadstvo predstavlja novi oblik vrlo mobilnog digitalnog rada koji se pojavio kao globalni fenomen omogućen razvojem digitalne infrastrukture, a koji ima značajnog utjecaja na pojedince, tvrtke i društvo u cjelini. Predstavljen je kao moderan stil života koji se kosi s tradicionalnim radnim kontekstom i postojećim korporativnim radnim modelima.

Pokazano je da digitalni nomadizam karakteriziraju stalna globalna putovanja, vremenska i lokacijska neovisnost, fleksibilnost odnosno autonomija izbora kada i koliko dugo osoba želi raditi (sve dok ispunjava poslovne obaveze). Uspješan digitalni nomad nije samo pojedinac koji je postigao lokacijsku neovisnost, već i profesionalnu, tehnološku i vremensku neovisnost. Kombinacija honorarnog (*gig work*) i digitalnog rada stvara priliku za rad na poslovima koji se mogu pronaći preko interneta i završiti korištenjem digitalnih platformi i tehnologija bez obzira na lokaciju na kojoj se posao obavlja. Definirano je da su digitalni nomadi globalni putnici sa strašću za stalnim posjećivanjem novih mjesta, oni rade dok putuju i stoga moraju stalno balansirati između putovanja i profesionalne produktivnosti.

Analizom zanimanja u digitalnom nomadstvu može se ustanoviti da to može biti svako zanimanje koje se može obavljati neovisno o lokaciji, koristeći digitalnu opremu poput laptopa, računala, mobitela i dobre internet pokrivenosti. Neka od tih zanimanja su inženjeri za razvoj aplikacija, digitalni marketing, kreativno pisanje, online podučavanje itd. Ustanovljeno je da četiri ključna elementa koja karakteriziraju digitalnog nomada su digitalni rad, *gig work*, nomadski rad i globalna putovanja. Digitalni rad bit je digitalnog nomadskog rada budući da je povezan s radnim praksama neovisnim o lokaciji i omogućuje digitalnim nomadima da obave posao dok posjećuju različite gradove i zemlje.

Iz analize prednosti koje pruža digitalno nomadstvo može se ustanoviti da su one brojne poput profesionalne slobode i fleksibilnosti, stjecanje novih iskustava i širenje horizonta znanja, bijeg od tradicionalnih radnih modela, obavljanje posla neovisno o lokaciji, rast na osobnoj i profesionalnoj razini i bolji životni standard pojedinca i dr. Pokazalo se da su profesionalna sloboda i fleksibilnost najčešći razlozi odabira takvog životnog stila.

Ključni zaključak oko kojeg se vrti cijeli svijet digitalnog nomadstva je pojava i rapidni razvoj digitalne tehnologije, a posljedično digitalnih uređaja, platforma, alata i generalno digitalne infrastrukture. Napredak tehnologije olakšao je rad na daljinu, omogućujući pojedincima da surađuju i doprinose s bilo kojeg mjesta s internetskom vezom. Digitalni alati i platforme pojednostavili su tijek rada, poboljšali produktivnost i omogućili komunikaciju i suradnju u stvarnom vremenu među društvom. Odnosno, može se reći da je razvoj tehnologije promijenio obrasce poslovanja prelazeći s tradicionalnog analognog na digitalno poslovanje, a razvoj odgovarajuće digitalne infrastrukture predstavlja okosnicu digitalnog nomadizma osnažujući pojedince da rade na daljinu i prihvate način poslovnog života koji je neovisan o lokaciji.

Rast digitalnog nomadizma pokazao se kao dobrovoljan i profesionaliziran izbor profesionalne karijere pojedinca. U današnjem suvremenom poslovnom svijetu digitalni nomadizam sam po sebi stvara vlastitu održivu poslovnu industriju koja je tek u usponu. Nepobitna je činjenica da je digitalni nomadizam kao oblik poslovanja već pokrenuo revoluciju oko tradicionalnih oblika poslovanja i radnih modela, no, kako je ta industrija tek nakon pandemije COVID-19 dobila na popularnosti i rastu, postoje brojni propisi i zakonske regulative koje se još trebaju definirati kao i upoznati svijet s takvim primjerom profesionalne karijere. Zaključeno je da integracija digitalnog nomadstva u postojeće poslovne modele ima određene prednosti odnosno motive za takav pomak, kao i barijere koje potencijalno usporavaju takav razvoj. Međutim, pomak prema takvim modelima rada u korporativnom svijetu sve je više prihvaćen i primijećen.

Digitalno nomadstvo osim brojnih prednosti koje donosi, susreće se i s određenim izazovima. U radu su ti izazovi podijeljeni na tehničke, pravne i administrativne i društveno-ekonomske i emocionalne izazove. Jedan od najvećih izazova digitalnim nomadima su imigracijska pravila i dozvola za vizom. Zbog toga što svaka zemlja ima različita pravila u vezi s duljinom boravaka digitalnih nomada, zahtjevima za vizama, radnim dozvolama i drugim propisima,

digitalni nomadi su nerijetko suočeni s velikim pravnim i administrativnim pitanjima i poteškoćama, a istraživanja su pokazala da društveni aspekti stvaraju najviše stresa za digitalne nomade.

Budućnost digitalnog nomadstva čini se obećavajućom i očekuje se da će se nastaviti razvijati u narednim godinama, a potencijalni trendovi i razvoj koji bi mogli oblikovati budućnost digitalnog nomadstva odnosi se na sve veće usvajanja rada na daljinu, poboljšana povezanost i pokrivenost, rast popularnosti digitalnih nomada, razvoj sve više *coworking* prostora i nomadskih zajednica, razvoj novih tehnoloških inovacija te usvajanje novih zakona i pravila koja se odnose na olakšavanje rada digitalnih nomada u različitim zemljama itd. Republika Hrvatska je dobar primjer koja je krenula u tome smjeru budući da je izmijenila zakone o strancima i porezu o dohodak, promijenila pravilnike o mirovinskom i zdravstvenom osiguranju, uvela vize za digitalne nomade te tako potaknula dolazak digitalnih radnika i izvan EU-a.

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI:

- [1] Aroles, J., Granter, E., Vaujany, F. (2020). 'Becoming mainstream': the professionalisation and corporatisation of digital nomadism. *New Technology, Work and Employment*, 35(1), str. 114-129. Dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ntwe.12158>, [pristupljeno 8.2.2023]
- [2] Bonneau C., Aroles, J. (2021). Digital nomads: A new form of leisure class ?. *Experiencing the New World of Work*, str. 157-177
- [3] Chevtaeva, E., Denizci-Guillet, B. (2021). Digital nomads' lifestyles and coworkation. *Journal of Destination Marketing & Management*
- [4] Clerck, J. (2017). Digitalization, Digital Transformation: The Differences. *i-SCOOP*
- [5] Cook, D. (2023). What is a digital nomad? Definition and taxonomy in the era of mainstream remote work. *World Leisure Journal*, 65 (2), str. 256-275
- [6] Cohen, S. A., Duncan, T., Thulemark, M. (2015). Lifestyle Mobilities: The Crossroads of Travel, Leisure and Migration. *Mobilities*, 10 (1), str. 155-172.
- [7] Durward, D., Blohm, I., Leimeister, J.M. (2016). Crowd work. *Business & Information Systems Engineering*, 58, str. 281-286
- [8] Frick, N., Marx, J. (2021). Integrating Digital Nomads in Corporate Structures: Managerial Contemplations. *Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)*. Dostupno na: <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/70873>, [pristupljeno 3.6.2023]
- [9] Graovac, V. (2003). Starenje stanovništva - problem modernoga razvijenog društva. Dostupno na: www.geografija.hr, [pristupljeno 21.4.2023]
- [10] Hannonen, O. (2019). In search of a digital nomad: defining the phenomenon. *Information Technology & Tourism*, 22, str. 335-353. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00177-z>, [pristupljeno 3.3.2023]
- [11] Hensellek, S., Puchala, N. (2021). The Emergence of the Digital Nomad: A Review and Analysis of the Opportunities and Risks of Digital Nomadism. *The Flexible Workplace*, str. 195-2014
- [12] Hooper, K., Benton, M. (2022). The Future of Remote Work: Digital Nomads and the Implications for Immigration Systems, Migration Policy Institute

- [13] Katuu, S. (2022). Management of public sector records in the digital age. Dostupno na: [10.13140/RG.2.2.25539.48163](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25539.48163), [pristupljeno 1.6.2023]
- [14] Kong, D., Schlagwein, D., CecezKecmanovic, D. (2019). Issues in Digital Nomad-Corporate Work: An Institutional Theory Perspective, European Conference on Information Systems (ECIS)
- [15] Manyika, J., Lund, S., Bughin, J., Robinson, K., Mischke, J., Mahajan. D. (2016.) Independent work: Choice, necessity, and the gig economy. McKinsey Global Institute October
- [16] Mauta, F. (2023). The Future of Work is Here: How Digital Nomads are Transforming the Way We Work. Dostupno na: <https://www.linkedin.com/pulse/future-work-here-how-digital-nomads-transforming-way-we-faith-mauta/>, [pristupljeno 5.6.2023]
- [17] Mouratidis, G. (2018). Digital Nomadism: Travel, Remote Work and Alternative Lifestyles. Department of Arts and Cultural Sciences, Lund University.
- [18] Müller, A. (2016). The digital nomad: Buzzword or research category?. *Transnational Social Review*, 6(3), str. 344-348. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/21931674.2016.1229930>, [pristupljeno 15.2.2023]
- [19] Nash, C., Jarrahi, M., Sutherland, W. (2018). Digital nomads beyond the buzzword: Defining digital nomadic work and use of digital technologies. *Lecture Notes in Computer Science*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/322923942_Digital_nomads_beyond_the_buzzword_Defining_digital_nomadic_work_and_use_of_digital_technologies, [pristupljeno 3.5.2023]
- [20] Prester, J., Cecez-Kecmanovic, D., Schlagwein, D. (2019). Becoming a Digital Nomad : Identity Emergence in the Flow of Practice. *International Conference on Information Systems, Munich*, str. 1-9
- [21] Rajko, M., Bolfek, B., Zdrilić, I. (2022). Suvremeni trendovi u poduzetništvu, Sveučilište u Zadru, Zadar
- [22] Reichenberger, I. (2017). Digital nomads - a quest for holistic freedom in work and leisure. *Annals of Leisure Research*, 21(1), str. 364-380
- [23] Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Cohen, Y., Rodrigues, M. (2020). Digitalization: A Literature Review and Research Agenda. *Proceedings on 25th International Joint Conference on Industrial Engineering and Operations*, str. 443-456
- [24] Schlagwein, D. (2018). The History of Digital Nomadism, *International Workshop on the Changing Nature of Work*, The University of Sydney. Dostupno na:

- https://www.researchgate.net/publication/329182172_The_History_of_Digital_Nomadism, [pristupljeno 3.2.2023]
- [25] Schlagwein, D., Jarrahi, M.H. (2020). The Mobilities of Digital Work: The Case of Digital Nomadism. ECIS. Dostupno na: https://aisel.aisnet.org/ecis2020_rip/89, [pristupljeno 15.3.2023]
- [26] Stiglitz, J. (2004). Globalizacija i dvojbe koje izaziva, Algoritam, Zagreb
- [27] Stipetić, V. (1994). Ekonomski problemi koje donosi starenje stanovništva. Ekonomija: časopis za ekonomsku teoriju i politiku, 1/3, str. 113-117
- [28] Stickel, D.M. (2020). Challenges and Opportunities of Digital Nomadism and its Implications for Tomorrow's Workforce. Management from the NOVA – School of Business and Economics, Lisbon
- [29] Sutherland, W. (2017). The Gig Economy and Information Infrastructure: The Case of the Digital Nomad Community. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 1(1), str.
- [30] Šogorić, S., Vočanec, D. (2018). Starenje zaposlenika – problem ili prilika?. Epoha zdravlja, 10 (1), str. 23-23
- [31] Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., Cahalane, M. C. (2018). Digital Work and High-Tech Wanderers: Three Theoretical Framings and a Research Agenda for Digital Nomadism. ACIS, Proceedings. 55. Dostupno na: <https://aisel.aisnet.org/acis2018/55>, [pristupljeno 5.2.2023]
- [32] Thompson, B. (2018). Digital Nomads: Employment In The Online Gig Economy. Glocalism: Journal Of Culture, Politics And Innovation. Dostupno na: [10.12893/gjcpi.2018.1.11](https://doi.org/10.12893/gjcpi.2018.1.11), [pristupljeno 3.4.2023]
- [33] Turek, F. (1999). Globalizacija i globalna sigurnost, Hrvatska udruga za međunarodne studije, Varaždin
- [34] Veselica, V. (2007). Globalizacija inova ekonomija. Ekonomski fakultet, Zagreb. Ekonomski pregled, 58(9-10), str. 619-641
- [35] Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., Cahalane, M. C. (2020). Editorial: Beyond the Factory Paradigm: Digital Nomadism and the Digital Future(s) of Knowledge Work Post-COVID-19. Journal of the Association for Information Systems, 21(6). Dostupno na: <https://aisel.aisnet.org/jais/vol21/iss6/10>, [pristupljeno 10.2.2023]
- [36] Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., Cahalane, M. C. (2019). Digital Nomadism and the Market Economy: Resistance and Compliance. Fortieth International Conference on Information Systems, Munich. Digital Nomadism and the Market

- Economy. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/336304547_Digital_Nomadism_and_the_Market_Economy_Resistance_and_Compliance, [pristupljeno 20.3.2023]
- [37] Županić, M. (2021). Digitalna transformacija i automatizacija. Dostupno na: <https://pcchip.hr/internet/digitalna-transformacija-i-automatizacija/>, [pristupljeno 22.4.2023]

OSTALI IZVORI:

- [38] Digital nomads: A complete guide. Dostupno na: <https://www.elorus.com/resources/Digital-Nomads-A-Complete-Guide.pdf>, [pristupljeno 15.4.2023]
- [39] Utjecaj globalizacije na zaposlenost i EU. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/economy/20190712STO56968/utjecaj-globalizacije-na-zaposlenost-i-eu>, [pristupljeno 20.4.2023]
- [40] What is a Digital Nomad ?. Dostupno na: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/digital-nomad>, [pristupljeno 15.5.2023]
- [41] The Impact of Digital Technologies. Dostupno na: <https://www.un.org/en/un75/impact-digital-technologies>, [pristupljeno 17.5.2023]
- [42] Advantages of digital technology. Dostupno na: <https://blog.universalbusinessschool.com/advantages-of-digital-technology/>, [pristupljeno 17.5.2023]
- [43] Digital Technology in Business: Examples & Benefits. Dostupno na: <https://penneo.com/blog/digital-technology/>, [pristupljeno 17.5.2023]
- [44] Forbes. Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/robertadams/2017/01/20/how-to-become-a-digital-nomad-and-travel-the-world/#219d8f781ae4>, [pristupljeno 1.6.2023]
- [45] Towey, H. (2023). How to manage taxes, visas, and more to travel while working remotely— and why some 'digital nomads' are ignoring the rules. Dostupno na: <https://www.businessinsider.com/digital-nomad-visa-tax-rules-for-traveling-working-remotely-internationally-2023-1>, [pristupljeno 2.6.2023]
- [46] Dissecting the Digital Nomad: Pros, Cons, Legalities, and More. Dostupno na: <https://www.usemultiplier.com/blog/dissecting-the-digital-nomad-pros-cons-legalities-and-more>, [pristupljeno 3.6.2023]

- [47] Thousands of digital nomads staying in Croatia, longer stay problematic. Dostupno na: <https://www.croatiaweek.com/thousands-of-digital-nomads-staying-in-croatia-longer-stay-problematic/>, [pristupljeno 15.6.2023]
- [48] How to apply for the digital nomad residence permit in Croatia: Guide for 2023. Dostupno na: <https://www.expaticroatia.com/digital-nomad-visa-croatia/>, [pristupljeno 18.6.2023]
- [49] Coworking spaces in Croatia perfect for remote workers and digital nomads. Dostupno na: <https://www.expaticroatia.com/coworking-spaces-croatia/>, [pristupljeno 19.6.2023]
- [50] Mace, A. (2023). Why Coworking Spaces are Great for Digital Nomads. Dostupno na: <https://www.nurall.co/post/why-coworking-spaces-are-great-for-digital-nomads>, [pristupljeno 7.6.2023]
- [51] Nguyen, S. (2023). Digital Nomad Jobs (24 Best Remote Sites & Boards to Search). Dostupno na: <https://travellemming.com/remote-job-boards-websites/>, [pristupljeno 10.6.2023]

POPIS SLIKA

Slika 1. Ključni elementi rada digitalnih nomada.....	6
Slika 2. Digitalno nomadstvo.....	8
Slika 3. Razlika između digitizacije, digitalizacije i digitalne transformacije.....	20
Slika 4. Izazovi digitalnog nomadstva.....	33
Slika 5. Trendovi rasta i razvoja digitalnog nomadstva	38
Slika 6. Atmosfera coworking prostor za digitalne nomade.....	44

POPIS TABLICA

Tablica 1. Motivatori i barijere u integraciji digitalnog nomadizma u postojeće poslovne strukture	27
--	----